

BUDAPESTI NAPLÓ

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
József-körút 18.

Főszerkesztő: **VÉSEI JÓZSEF.**
Felelős szerkesztő: **BRAUN SÁNDOR.**
Kiadja: **A SZERKESZTŐSÉG.**

Egész évre 28 k. (14), 1/2 évre 14 k. (7), 1/4 évre 7 k. (3.50), egy hónapra 2 k. 40 fillér, (1.20 frt).
Egyes száma Budapesten 8, vidéken 10 fillér.

Tisza Kálmán.

Budapest, március 23.

Tisza Kálmánt is apáihoz hívta a végzet: koszorus kocsin viszik őt is a temetőbe, ahol a hatvanas-hetvenes évek nagy eseményeinek generálisai és közkatonái nyugosznak. A mai Magyarország megindultan tekint arra a fejfa-sorra, amely e történelmi alakok hamvait jelzi: modern államiságunk minden szála, politikai és gazdasági életünk alapjai az ott porladó szivek és fők teremtményei, de bizton és szilárdan állanak ma is, akár csak azok a kö-keresztek, amelyekre az államkovácsoló férfiak nevét vésték. A legfrissebb fejfa a Tisza Kálmáné lesz. Szirt volt élteben ő maga is, szilaján csapkodtak körül a hullámok, de sem az árapály lassu mozgása, sem az orkántól csapkodott hullámhegyek nem tudták erős állásában megingatni mindaddig, míg befejezte azt a művét, amelynek egész életét szentelte.

Ez a hatalmas geológiai látványosság most, Tisza Kálmán halálával, egy magasabb fórumnak, a történelemnek ítéletmondása elé kerül. Mert élteben, politikai szereplésének hosszú idején talán egyetlen igazságos kritika sem esett róla: a kolosszális harcban az ellentábor vadul támadta, mint senki más, párthívei pedig annál tüzeesebben védték még gyöngeit is. E harcnak, amely az országgyűlés amfiteatrumában folyt fél emberöltőn át, nem pártatlan nézője volt az egész ország. Soha nálunk a közvélemény nem angazsálta magát egy államférfiu mellett és ellen olyan heves tüzzel, mint amikor Tisza Kálmánról volt szó. Tisza Kálmán tapsolóknak tudhatta a társadalom ama falanszát, amelyet ő politikai műveletei legkitünőbb eszközének ismert. S az ellenzék páholyaiban látta mindazokat, akik a politikát a morál szempontjából szokták megítélni. Az elsővel Tisza telehintette a megyék hivatalait s ők nemzeti mentési akciót láttak abban, hogy szolgálataikért hivatalhoz jutnak. A moralisták épp ezen a ponton támadták kérelhetetlenül Tiszát. Mintha politikája itt sarkallott volna, mintha Tisza programja cél gyanánt kereste volna a megyékben felburjánzó immoralitást. Holott neki mind-

ezen a dolgokon messze felette álló programja volt: a liberális, szilárd, nemzeti állam, még pedig magyar nemzeti állam.

Ime a cél, amely felé rendíthetetlenül kormányozta hajóját. Azoknak az államférfiaknak mintájára, akik ekkora célok elérésére a legkisebb lelkifurdalás nélkül is felhasználtak minden eszközt, minden lappangó szenvedélyt, minden morális erőt és morális gyengeséget, ő sem volt válogató az eszközökben. Sőt ellenfelei hosszú és részben hiteles bűnlajstromokat állítottak össze választási erőszakoskodásokról, megvesztegetésekről, politikai terrorizmusról s más efféléiről, amiket Tisza Kálmán túrt vagy legalább nem vett rossz néven. Tisza elég erős egyéniség arra, hogy az itt sarkalló kritikát elbirja; védeni, menteni, mint ahogy sok barátja próbálta, nem kell, nincs is szüksége rá ama nagy munka után, amelyet véghezvitt. Mégis magyarázatát találjuk mindennek ama politikai miliőben, amelyben Tisza a hatalomhoz jutott, s amelynek közepette oly hosszú időn át Magyarország hajóját kormányozta.

Ellenzéki pártvezér korában kezdődött hazánk modern parlamentáris élete. Végtelenül szomorú idők előzték meg azt: lelketlen rémuralom, amely Ausztria s az osztrák hatalom birlalói ellen keserítették a magyar embert. Aki akkor fogékony volt impressziók iránt, annak gyűlölnie kellett, izzón és kérelhetetlenül mindazt, ami Bécsre vonatkozik, ami Ausztriából jön. Csak a hideg és erős emberek fékezheték szívük indulatait s gondolhattak a mult helyett a jövőre, oly politikára, amely Ausztriát felhasználja Magyarország önállóságának megvédésére. Ez a gondolat akkor oly távolban jár, oly nehezen elképzelhető volt, hogy csak Deákban s barátaiiban és a Tisza-körben érelődhetett meg. Nem törődni a multtal, utat építeni a jövő számára: ez volt akkor az államférfiu feladata. S midőn a kiegyezés után Deák Ferenc visszavonult s maga ajánlotta, hogy a nevére elnevezett pártot más, az új feladatoknak megfelelő párt váltsa

fel, akkor derült fel a módfelett fegyelmett fejű Tisza Kálmánnak napja. Ő ezt a célt biztos szemmel látta s könyörtelen kézzel mozdította elő. Ő teremtette meg e célra a szabadelvűpártot, amelynek segítségével hozzáfogott az ország gazdasági reorganizációjához, ami végre sikerült is neki. De hogy ezt a nagyszabású célt akadálytalanul elérhesse, könyörtelenül, hidegvérrel és makacsul törte össze a vármegyékben széjjelzört gentry segítségével azt a közjogi ellenzékét, amely még mindig a szomorú multba nézett, s nem a jövőbe. Tiszának, a formáló, alkotó politikusnak kényelmetlen volt ez az ellenzék: megtörte tehát erőszakkal. Épp így bánt a nemzetiségi izgatókkal. Mint Bismarck, ő is könyörtelenül nélkül feláldozott jogokat, igazságokat, sőt néha valamit a polgárius morálból is a *salus reipublicae*-ért. Fanatikus ellenségeket nevelt magának. De nem vette sokba a támadók taborát. Neki, mint magánembernek, nem voltak külön ambíciói. Egészen államférfiu volt, majdnem a Macchiavelli klasszikus értelmében. Mindent szabad a hazáért. Semmit a haza érdeke ellen. Még esetleg igazságot vagy jogot sem.

Ezért forrt a nevéhez annyi gyűlölet. De akik történelmi szempontból állítják össze politikai működésének mérlegét, nem tagadhatják, hogy Tisza Kálmán szükségesség volt, főképp abban az átmeneti időben, amidőn a fiatal parlamentarizmus még nagyon felkészületlen talajra talált az országban.

Gyűlölöinek, kritikusainak nagy táborra e friss ravatal előtt el fog némulni. Barátai nyugodtan s bizva adhatják át emlékezetét a nemzeti történetnek. Nagy hazafi és igaz magyar hazafi volt. S munkája ma még felbecsülhetetlen hasznot hozott erre a nemzetre. Amit élteben szemére vetettek, annak oka főképp a fiatal modern Magyarország viszonyaiiban rejlett. Munkájának erényei azonban egészen az övéi. Tisza Kálmán, a modern szabadelvű Magyarország egyik nagy kovácsa, busásan megérdemelte, hogy ravatalára babérkoszorút helyezzen az ország.

Tisza Kálmán halála.

Budapest, március 23.

Télen volt egy esztendeje, hogy ennek az ujságnak vezető helyén gratuláció ment egy hetvenestendős aggasztán címére. Az a gratuláció azt mondta:

— Tiszteletünket az ősz államférfiúnak, aki hozzáfűzte nevéhez a magyar nemzet-újalkotásának egy hosszú és jelentőségben gazdag korszakát, Erdemeit megállapítani s hibáit megszabni nem a kortársak feladata, akiknek kedvezése vagy ellensége indulata utját állja az ő egyénisége elfogulatlan megítélésének. Tisza Kálmán a história számára dolgozott. Tul a más és túl a holnapon terjednek a határai az ő kormányzati hatásának. Aki egyéniségét történelmi színvonalra emelte, arról lepatann a baráti magasztalás és az ellenség ósárlása. Valódi értékének hiteles felbecsülése csak a históriától várható. Ma csak annyit mondhatunk hát Tisza Kálmán felől, hogy a modern Magyarország minden ízén rajta van az ő kezének nyoma, mint a szobron a szobrászé. Az ő másfél évtizedes kormányzata formálta meg e nemzet társadalmi és állami szervezetét. Az ő talentumai és fogatkozásai tükröződnek a mi talentumainkban és fogatkozásainkban. Az ő erényei szülték a mieinket s az ő hibáinak eredményei a mi hibáink. S róla azért nem tudunk tárgyias ítéletet mondani, mert őt bírálván, magunkról ítélkeznénk. A politikáját a jövődönök fóruma elő utaljuk, de a személyéhez elvisszszük mindannyian, elviszi az egész közélet a gyöngédség és őszinte megbecsülés adóját. Ezen a napon senki nem akar egyebet tudni felőle, csak azt, hogy magyar szívének egész hevével szeretete hazáját, hogy hihetetlenül sokat dolgozott, szenvedett és küzdött e nemzetért s hogy a hatalomnak egy percig sem élvezte a fényét, hanem mindig csak a terheit hozdozta.

... Ma pedig az a aggasztán hajlott fővel belépett a história kapuján. Hajlott fővel, mert még történelmi mérték szerint is nagy volt ő, nála kisebbek is emelt fővel léphetik át a história küszöbét. Nagy volt, mert szükséges volt. Az erényeiért szerethették rajongói, a hibáiért is áldani fogja őt a magyar nemzet géniusza. A hibái is kellettek, azokban az időkben szinte jobban kellettek, mint az erényei. S a magyarság, mely kritikus időkben az ő erejével volt erős, az ő szívósságával volt kitartó, az ő hatalmával volt hatalmas: hálátlan volna, ha mostan, mikor már ilyen mesterséges erőre, szívósságra és hatalomra szüksége nincsen, azokkal az időkkel együtt Tisza Kálmán szükséges voltát, nagy mentő munkáját elfeledné. Mások,

akik idegenül nézték Tiszát, de idegenül nézték a mi vergődésünket is, ám mérjék őt most sablonos erkölcsi mértékkel, de a magyarság az ő erős vállain gazdolt ki a forgatagos időkben s ezt felednie sohasem szabad.

Meghalt az ember s most kezd majd élni az igazi Tisza Kálmán. Mától kezdve a história veszi rajfogásába s lemossa róla mindazt, amit túlzó rajfogság vagy túlzó gyűlölet rája kent. Azon fogja kezdeni a história, hogy nem lehetett az hétköznapi ember, akit úgy tudtak szeretni és úgy tudtak gyűlölni. S azon fogja végezni a história, hogy a magyar nemzet életőszónéne ebben az emberben kellett legerősebben dolgoznia, ha ő volt az, aki szeretetlől és gyűlöletlől meg nem ingatva, ezt a nemzetet visszaadta az életnek, a biztos föllendülésnek. A magyarság legtitkosabb őszönéne, szükségéne, életelementumát ő érezte legerősebben, azért segíthette át a nemzetet minden veszedelmén. Hogy e munka közben hibái mutatkoztak? Talán e hibái voltak a legszükségesebbek. Hogy léptei nyomában itt-ott mocsaras gőzők szálltak fel? Talán ezek a gőzők rejtették el a nemzetet a leselkedő rosszakarattól.

Az államférfiu hatalmas profilját kirajzolja majd a történelem. Ma, amikor fájdalmas megdöbbenéssel adjuk őt át a történelemnek, ne sértésük meg semmiféle ajánlólevéllel. Az elköltözött államférfiu nem szorult rá, a történelem pedig tisztábban látja őt, mint ahogy mi látjuk és bár-mikor látjuk. Az sem keresi rajtunk Tisza Kálmán erkölcsi bizonyítványát. Ne is szóljunk tehát utána, ki már átlépte az örökélet küszöbét, csak emlékeztvén reá, sirassuk őt. Vagy talán inkább magunkat. Mert ime felénk sugárzik, ki tudja hanyadszor, a nagy tanulság: itéli anyyi, mint igazságtalannak lenni. Ezerszer kioktatta már az élet az emberiséget, hogy a küzdelem szenvedelméne közepette pálcát ne törjön az ő munkás fiai fölött s mi mégis be sokszor pálcát törünk Tisza Kálmán fölött is, aki legmunkásabb volt a munkások között s „a hatalomnak egy percig sem élvezte a fényét, hanem mindig csak a terheit hozdozta“. Itéltük és elitéltük, holott mindig dolgozott és sohasem magért dolgozott. Valóban, a halál döbbenetes percében, valami jóleső megnyugvást kínál a visszaemlékezés, hogy volt mégis egy pont, ahol visszadöbentünk az igazságtalanságtól s a mérgezett nyilat, melyet valaki Tisza Kálmán szívének irányított, nem az ő barátai, hanem az ellenfelei hártították el. Jól esik rá emlékezni, hogy mikor a parlament legdühösebb vitája közben valaki azt a gyanut próbálta elültetni, mintha Tisza a kóti vasutat magának építette volna: egy nobiles ellenzéki politikus kelt fel, hogy Tisza Kálmán egyéni

integritását, szeplőtlen becsületét megvédelmezze. Még akik gyűlölték, azok is így becsülték. S ez ma vigasztaló emlékezés, önmagunk miatt.

Meghalt Tisza Kálmán. A hatalom polcáról régen lelépett, mégis mindenki látta, mindig látta, perere sem feledte. Hány miniszter borult feledésbe, aki utána kezdett élni: — őt a nemzet emlékeztetésben tartottuk valamennyien, akik szerettük és akik gyűlöltük. Ugy beszéltünk róla még tegnapelőtlig, mint akitől még várni lehet sokat, mint akitől még félni kell sokat. A magosban tartottuk a szeretetünkkel és a gyűlöletünkkel. De egy volt az eredménye szeretetnek és gyűlöletnek. Ő ott maradt állandón a nemzet szeme előtt s a generális nem volt inkább elől a frontban, mint a közlegény. A nevé fogalomává avatták a szeretet és a gyűlölet fegyvereivel. S járjátok be ma széles Magyarországot: — találjátok-e valakit, akinek a Tisza Kálmán nevé idegen volna? Nem találtok. Az utolsó faluban is csak úgy oszolnak meg a naiv paraszti emberek, mint mi tudósokak idefenn: emlegetik szeretettel és gyűlöléssel, a különbség csak annyi, hogy azok a naiv emberek őszinték és megvallják, hogy szeretetüknek és gyűlölésejüknek okát adni nem tudják. Mi pedig magyarázni próbáljuk az érzésünket. De mindenütt ismerték és ismerik még ma is — a történelem gyorsan láthat munkájához, mert nem kell őt előbb a feledésből kiánsnia. A magyar nemzetnek tovább él Tisza Kálmán, mikor a hatalom polcáról lelépett, tovább fog élni most is, mikor az élet szinpadáról lépett le. Nem volt olyan ember, akit feledni lehessen. Meghalt, de mi, rajongói és ellenesei, még tovább is vitatkozunk, hogy miért kellett szeretni, miért kellett gyűlölni. Mig majd elhallgattat bennünket a história.

Tegyétek ravatalra fáradt testét. Szollemét ne bántásotok. Az sohasem fáradt el. Ne bántásotok. Őrizzétek, még szükség lehet rá. . .

Tisza Kálmán betegsége.

Tisza Kálmán másfél napig tartó haláltusa után ma, vasárnap reggel 7 óra 5 perckor meghalt hetvenkét esztendősen korában. A betegség, amely pétének déiben vált válságossá, mult év október havában vette kezdetét. Amikor Gesztől Nagyváradra utazott válaszótoihoz, a hűvös őszi időjárás rossz hatással volt az agg férfiu szervezetre. Nemsokára az influenza tünetei között megbetegedett. Eleinte a baj nem látszott komolyának és Tisza maga sem nagyon törődött betegségével.

Később azonban a tüdőgyulladás tünetei léptek fel és Tiszának erje rohamosan fogyni kezdett. Még ekkor is erősen tartotta magát, az aggódó család semmiképpen sem tudta keresztülvinni, hogy ágyba feküdjék. A legnagyobb koncesszió, amit a családnak

T Á R C A.

Nehéz esztendők.

Irta: Jókai Mór.

Midőn én legelőször megismertem, szép dőlceg ifju volt, hosszukák, ovál-arcu, görög-metszésű profil, aminek férfias jellegét emelte a sűrűfekete, sűrű szemöldök, szelidítette az ábrándos, mély-tüzű kék szem. Akkor is olyan komoly volt, mint mindig. Azt, hogy valakire mosolyogjon, nagyon meg kellett érdemelni.

Már akkor is, az ötvenes évek elején, egyik vezetője volt az ifju Magyarországnak. Az őregek vagy szétzüllöttek a nagy világba, vagy visszahúzódtak falvaik kis világába, vagy ott ültek a legkisebb világban, aminek neve „börtön“. Ez az igazi mikrokozmosz. A fiatal Magyarországnak volt a jelen tér: és ez nem volt az „arany fiatalság“, ez az „acél fiatalság“ volt, amely feladatát tűzte ki, hogy amit apái elejtettek, Magyarország szabadságát újra felemelje: „vestigia non terrebant!“

Eleinte nem volt más tér a küzdelemre, mint a társadalom. Ennek a gyümölcsei lettek a politikai párbajok, osztrák lötsztek és magyar gavalérok között. Egy ily hármás párbaj hőseként szerepelt Tisza Kálmán, ki abban nehéz sebet is kapott. (A második volt Szapáry Gyula, a harmadik Beniczky Ferenc, ez halálra sebesíté az ellentét.)

Azután következtek azok az évek, amiknek nem írjuk meg a történetét. A magyar nemzet törvényhozása kimondta, hogy „fátyolt vet a multakra“, az 1850-től 1860-ig terjedő korszaknak nincs historiographusa.

Csupán egy levelére hivatkozom a magyar emigráció egyik legkitünőbb vezérének, báró Jósika Miklósnak, ki abban panasolja, hogy a nemzet azon küzdelmet, amit igazainak fenntartásáért az emigráció folytat, nem méltányolja, csupán egy ember érti és segíti e nehéz feladatot, — Tisza Kálmán.

Legelőször negyvenegynéhány évvel ezelőtt láttuk őt megjelenni a politikai küzdőtéren.

Az abszolút kormány minden szabadságot elvett az országtól; még az utolsó volt hátra, a vallásszabadság. Megtámadta hirhedett pántensével a protestáns autonómiát. Ezen tört meg a hatalma. Az egész ország, maga a hatalmas katolikus klérus is a protestáns önkormányzat védelmére egyesült s a mérész ellenállás egyik vezetőjéül láttuk előtámadni az akkor 30 éves Tisza Kálmánt.

Következett rá még ez évben az októberi diploma kibocsátása, mely Magyarországon az idegenek kormányzatát megszünteté, a sajtót felszabadítá, az országgyűlést egybehívta, de a 48-iki parlamenti kormányzatot nem állítá helyre. A következő évi országgyűlésen már Tisza Kálmán mint a magyar ellenzék vezetője szerepelt.

És ez nehéz szerep volt.

Kormány nem volt, magyar minisztérium nem lett kinevezve, és így kormánypárt sem lehetett. De volt egy nagy párt, mely kiegyezést kívánt a diasztia és a nemzet között.]

Ezzel szemben állt az ellen egyenlő számarányu tábor, melyben együtt voltak a szabadságharc veteránjai, a kinszenvedett politikai mártírok, a forradalom minden tényezői.

Itt kezdődött el Tisza Kálmánnak az a nehéz feladata, melyet huszonöt éven át hiven és következetesen vitt keresztül: megtartani a magyar nemzetet az alkotmányos jogaihoz való szilárd ragaszkodásban, de visszatartani a szélsőségekbe töréstől.

Mind az egyikre, mind a másokra sokszor kínálkozott az alkalom. Egyfelől az osztrák kormány kizéhetési politikája, másfelől Ausztria elszigetelése, balvégtetes háború erősen izgatták a nemzeti közvéleményt: Tisza Kálmán erős keze tartá, hogy se jobbra, se balra ne dőljön. Ekkor alapította több barátjával együtt a magyar ellenzék egyetlen közlönyét, a *Hon* napilapot. Mikor az alapító kilenc tag névsora megjelent a program alatt, a kormánykörökben azt mondták: ime tehát ez a titkos kormány névjegyzéke. És igazuk volt.

Ennek a feladata volt megőrizni a nemzetet a fegyvertelen harc abbahagyásától: akár kapituláció, akár fegyveres harc megkezdése által. A fejelet játszott mindenki és nem vonult félre. Tettejét érvényesíté, az alkotmányos tér-

tett, az volt, hogy az utóára ki nem járt, azonban otthon, a legzordabb időben is a fedett folyosón sétálgatott.

E közben Tisza Kálmánt Abrudbányán országgyűlési képviselővé választották, ami mély megindultságot idézett elő az agg államférfi szívében. A megválasztása után nála tisztelgő küldöttséget személyesen fogadta, ahhoz szép beszédet intézett, kijelentvén, hogy Isten segédelmével abrudbányai választóit majd meg fogja látogatni. De már a küldöttség tiszteletére adott ebéden meg nem jelent, ott fia, gróf Tisza István által képviseltette magát, aki tudvalegőleg a választás előtt Abrudbányán helyette mondotta el a programmbeszédét.

A tüdőgyulladásához az utóbbi hetekben veszedelmes bélabaj is járult, ami a katasztrófát vettette. Vasárnap a baj végzettsé vált. Már ekkor megtört a szívós aggastyán vasakarata és önként ágyba fektült. E naptól kezdve ereje rohamosan fogyott. A hét elején már a közelgő katasztrófáról beszéltek mindenfelé. A riasztó hírek igen felizgatták a közönséget. A szerkesztőségeket valóságos ostromolták a telefonnal, mindenki megnyugtató híreket akart hallani a nagybeteg államférfi felől. A Degenfeld-palota előtt órák hosszúságú csoportok állottak és folytonos kérdézőkördésekkel vetétek körül a palota portáit és azokat, akikről sejtették, hogy a beteg lakásáról jöttek le. Korányi és Janny tanárok után is szaladgáltak az emberek, hogy eltessenek egy-egy elejtett szót. A tanárok szomorú arca végtelen lehangoltságot fakasztott az őszinte részvétellel ellett emberek kedélyében. Az izgalom pénteken a délutáni órákban érte el a tetőpontját. Ekkor terjedt el a hír, hogy a katasztrófia minden pillanatban bekövetkezhetik és hogy már csak beléggzéssel tudják Tiszát Kálmánban az életéről mesterségesen működtetni.

Péntek óta a beteg halálúsát vívott, szívós természetű rendkívüli makaességgel állott ellen a betegségnek. Állapota óráról-órára változott. Az egyik peroban azt hitték, hogy a katasztrófia minden pillanatban bekövetkezik, a másikkban a beteg visszanyerte eszméletét s telismerte családjá tagjait, kik éjjel-nappal ott voltak ágya mellett. Így mult el a péntek éjjel, folytonos aggodalmak között. Az orvosok a mesterséges légzést folytatták, ami igen enyhítette a nagybeteg fáldalmait. Szombaton délután Tisza Kálmán visszanyerte néhány perere eszméletét. Gróf Tisza István ekkor tudomására adta, hogy a király sürgönyileg kérdézőkördött állapota felől. Tisza Kálmán arra egy pillanatra felderült, szeméből hála sugárzott s alig hallható hangon suttgia:

— Köszönöm, köszönöm.

Rendkívüli módon nyílvánult a részvét a beteg állapota iránt. A Degenfeld-palota a pénteki és szombati napon valóságos bucsujárhely volt. A társadalmi és politikai kitűnőségek sorjában ott voltak, hogy újabb híreket haljanak a beteg hogyléte felől.

([Utolsó órái.])

Tegnap este fél tizenegy órakor Tisza Kálmán amugy is már csekély ereje rohamosan fogyni kezdett

ről leszorítva, a társadalmi, irodalmi, főleg a nemzetgazdászati téren: jól tudja azt, hogy „a szabadságnak legjobb alapja a népműveltség és a közjólét.”

Tisza Kálmán ifjusága.

Irta: Szász Károly.

Á negyvenes évek elején, 1842-ben, vagy legfőbb 43-ban láttam először Tiszát Kálmánt. A három Tisza-fiu: László, Kálmán és Lajos (Domokos még akkor kiesi volt) nevelőjükkal, Szőnyi bácsival köruntat tettek Erdélyben, hogy a tündérszép országot, mely Teleki-leány anyjuknak bölcsőjét ringatá, megismerjék. Utjok Enyeden is keresztülment, hol atyám akkor a Bethlen főiskola tanára vala. Atyám a Teleki-esaláddal szoros barátságban levén s magát Tiszánét is kis leánykora óta ismervén, de különben is Enyeden alig menvén át idegen vagy hazai utazó, közel vagy távolból, a nélkül, hogy atyámat fel ne keresse, — minket is meglátogattak. Körülbelül egykoru voltam velök, 13—14 éves. László nálam egy évvel idősb, Kálmán ugyanannyival fiatalabb, Lajos még két évvel kisebb. Így hamar s könnyen megbarátkoztunk. Bár én sem voltam nagyon hátramaradt fiu, ök többet tanultak s tudtak mint én, korukhoz képest fejlettek, ügyesek voltak. László tüzes, lelkes, hangos, — Lajos eleven, fürgő, — Kálmán akkor is komoly, kevesebb szavu, de éles pillantásu, rendkívül eszes fiu volt. Vézna, cingár, de edzett s erős fiura emlékszem benne. Atyám kikérdte öket tanulmányaikról, az utjokban eddig látottakról, s még eltávozásuk után is

Tisza István ekkor elküldött Janny és Korányi tanárokat, akik hamar megérkeztek a nagybeteg ágyához. A professzorok elhatározták, hogy az oxgyén-inhallációt folytatják a haldoklónál. Ez meg is történt. Tisza Kálmán a beléggzés után jobban lett. Ez élely órákor történt éjjel után. Ekkor a tanárok, akiket az utóbbi napok virrasztásai kimerítettek, megállapodtak abban, hogy felváltva maradnak ezután a haldokló mellett. Korányi tehát egy órákor távozott a Degenfeld-palotából és egyedül Janny tanár marad ott.

De alighogy Korányi távozott, egy óra lehetett, Tisza Kálmánon erős fulladási roham vett erőt. Janny tanár sietve ment hozzá, újra megpróbálkozott az oxgyén-ümlővel, de immár csaknem teljesen eredménytelenül. Tisza Kálmán ereje a minimumra redukálódott, a lélegzése is alig volt konstatalható. Janny tanár elküldött Korányiát, azután bement a másik szobába, ahol Tisza családjá virrasztott és jelentette nekik, hogy az utolsó percek már elérkeztek.

Mikor Korányi tanár megérkezett, a család megnyugtatósára egy harmadik oxgyén beléggzést is csináltak a nagybetegen, de az eredménytelenség teljes tudatában. Most, reggel öt óra lett időközben, a haldokló ágyához hívták a bánatos családot.

Könnyező szemmel állottak szeretett betegjük ágya mellett, néma ajakkal vettek bucsút tőle és halk imát mondtak elszálló lelkeért. Tisza Kálmán megtört szemei ekkor lecsukódtak. Reggel 7 óra 5 perc volt, amikor Tisza Kálmán meghalt. A halál közvetlen oka szívzhühűdés volt.

A halál híre gyorsan terjedt el a városban és kis vártatva megjelentek a lapok különkiadásai is. A Sándor-utcai palota környéke csakhamar népessé vált. A közönség, amely a gyászszertől értesült, tömegesen lepte el a vidéket. Még a délelőtti folyamán gyászlobogót tüztek ki a képviselőháza, a főrendiházra, a Nemzeti Kaszinóra, az Akadémiára, a szabadelpvűpárti körre és sok magánháznál is fekete lobogó hirdeti a nemzet vesztését.

(A temetés.)

A temetés előkészületei iránt a család ma délelőtti már intézkedett és a rendezéssel az Entrepris-intenzet bízta meg. A ravatát a Sándor-utcai palota ebédlőjében állították föl és a halottat görög stíű szarkoláiba helyezik. Onnan lesz a temetés kedden délután 3 órakor. A menet a gyászszertől a Főherceg Sándor-utcán át a Muzeum-körútra megy ki, onnét befordul a Kerepesi-utca egész a Keleti pályaudvarig. Itt megérkezve, a halottat újra beszentelik és a kopsorsót beleteszik egy vasuti kocsiba, melyet hozzácsatolnak az este Békés-Csaba felé induló vonathoz. Szalontán lecsatolják a kocsit és onnét Gesztre viszik, ahol a családi sirbaltba helyezik örök nyugalomra. Gesztre husz országgyűlési képviselőből álló deputáció kíséri a kopsorsót, a nemzet gyászának egyéb nyilvánulása dolgában vedig a törvényhozás holnap, hétfőn fog intézkedni. Egy könyomatoss szerint az elhunyt államférfi ohajtása volt az, hogy holtestét ne Nagyváradon keresztül vigyék Gesztre, hanem a keleti

pályaudvarról Békéscsabán át Nagyszalontára s onnan kocsin Gesztre.

A család a következő gyászjelentést adta ki:

Borosjenői Tisza Kálmáné maga és gyermekei: István, ennek neje Tisza Iona és fiok, István; Paulina, ennek férje báró Radvánszky Béla és gyermekeik: Kálmán, Béla és Dóra; Kálmán ennek neje gróf Koglevich Erzsébet és gyermekeik: György és Imre; Lajos és az egész rokonság nevében fájdalomtól megtört szívvel jelenti, hogy a legjobb férj, apa, nagyapa és rokon

Borosjenői Tisza Kálmán

1902. március 23-án, életének 72-ik s boldog házasságának 42-ik évében, hosszu szenvedés után elhunyt.

A megboldogult hült tetemei kedden, március 25-ikén délután 3 órakor a megboldogult budapesti lakásán (VIII. Főherceg Sándor-utca 14. sz.) tartandó gyászszertől után, március 26-ikán fogna a geszti családi sirbaltban örök nyugalomra helyeztetni.

Budapesten, 1902. március 23-ikán.

Áldás emlékére!

A halottas házat az Entreprise emberei ma este fekete drapériával fogják bevonnai. A ravatalt holnap reggel állítják föl és a halottat, ki még az ágyban fekszik, holnap délelőtti fogják elhelyezni a ravatalra, amelyhez a közönséget kedden délelőtti bocsátják.

A temetésen ö felségét gróf Apponyi Lajos magyarországi udvarnagy képviseli. A kormány részéről báró Fejérváry Géza honvédelemügyi miniszter, Darányi Ignác földművelésügyi miniszter és Cseh Ervin horvát miniszter vesznek részt a geszti temetésen.

Kedden este, a halottat vívő vonat után különvonat indul Gesztre; ezen mennek a miniszterek, a minisztériumok, nevezetesen a miniszterelnökség, a belügyi és pénzügyi minisztériumok küldöttségei és az országgyűlés tagjai.

Geszten szerdán délelőtti 10 órakor lesz a temetés és a temetési vendégek délután 1 órakor indulnak vissza a fővárosba.

Mint hírlik, a budapesti gyászszertartásnál dr. Berzevics Albert, a geszti temetésnél pedig Tallán Béla, a képviselőház alelnöke mondanak a szabadelpvűpárt nevében beszédet, de meglehet, hogy a család ohajtásához képest egyáltalán nem lesznek gyászbeszédék.

(A részvét.)

Ö felsége a király a gyászshir vétele után nyomban a következő táviratot intézte gróf Tisza Istvánhoz:

Mély meghatottsággal vettem édesatyja elhunytának híret és teljes szívűből osztom a család és az ország gyászát. A boldogult államférfiuban kedvelt híveket vesztim el, akinek emléket a siron tul is mindenkor hálás kegyelettel fogom megőrizni.

Ferenc József.

soká emlegette, milyen derék, eszes, tanult fiuk, mily kitűnő nevelésben részesültek, milyen mivel, kedves modoruk s követendő példányul tüzte őket éleim, szorgalom s magaviselet tekintetében egyaránt. Különös tisztelettel emlékeztem meg anyjukról — az épp oly szép, mint mivellet és lelkes Teleki-leányok legderekabbikáról, ki példányserű nő és anya volt s épp oly jóltevő, mint a hazának lelkes leányá. Házuknál a Tisza-fiuk látogatása soká élénk emlékezetben maradt s kedves beszédűrgy volt, melyre gyakran visszatértünk.

Valóban, a Tisza-fiuk olyan nevelésben részesültek, mint igen kevesek e hazában. Nevelésüket, több szaktanító élén, a kiváló pedagóg, Szőnyi Pál vezette, de szűlők folytonos irányadása mellett. A főranguk nevelés-módja a leghatározottabb hazafias iránynyal párosult e nevelésben. Sokat tanultak, sokkal többet, mint akkor a nyilvános iskolákban az azonkoruak; a rendes tantárgyakon kívül a modern nyelveket is, testgyakorlatot, ugrást, vívást, lovaglást, táncot; de azon kívül a magyar történetet, az ország ismeretét, a magyar irodalmat sokkal behatódobban, mint akkoriban a nyilvános iskolában. A tanítás és társalgás nyelve kizárólag magyar volt, ámbar németül, franciául, angolul is tanultak; de szűlők nem követték a főranguk példáját, gyermekeik elfranciasításában. Igazi, lelkes, magyar fiuk maradtak — s abban a néhány órában, amit velök töltöttem, láttam, hogy Vörösmartyt jobban ismerik, mint én, s örültem, hogy rajongót lelkesedésünk tárgyai ugyanazok. Egy napi ismeretség után majdnem mint barátok váltunk el.

Néhány év telt el, míg újra láttam öket. 1848 volt. Iskoláimat én is végeztem, ök is — ámbar még rendszeresen tanultunk. Atyámmal — kit báró Eötvös államtitkárnak hitt meg mi-

nisztériumába — én is Pestre költöztem; s szívűleimmel meglátogattuk Tiszáékat, László csakhamar honvéd lett; Lajos még gyermek volt arra; vele — s gróf Teleki Gyulávi — rajziskolába jártunk; Kálmánt gyöngébb testalkata miatt visszatartották szűlei a katonaságtól; én is hasonló sorban voltam — s így csak beszélhetünk együtt testvéreink (nekem is egyik testvérem honvéd volt) táborozásairól; a haza sorsa majd lelkesített, majd aggasztott; érzelmeink néha hazafias versekben nyertek kifejezést — mert akkor Kálmán is írt verseket, — melyik 18 éves ifju ne tenné? Ha írásaim közt ki tudnám keresni — még most is akadnék egy pár versére: hazafiasra és szerelmesre. Elég sokat voltunk együtt (s később Debreczenben még többet), hogy barátságunk bensőbbé s bizalmasá váljék.

December utolsó éjszakáján az országgyűlés elhatározta, hogy Debreczenbe teszi át a maga s a kormány székhelyét. Kálmán segédfogalmazó volt a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban, mely akkor (Eötvös már szeptemberben lemondván) atyám vezetése alatt volt. Január elsején reggel pakoltunk, mert egész családunk Debreczenbe követte atyámat, a kormánynyal. Dél felé atyám így szólt: „Károly, menj Tiszáékhoz, mondd el utrakészülésünket s kérd meg Tiszánét, erőszere Kálmánt is Debreczenbe, kötelessége szerint.” Siettem eljárni tiszteben. Tiszáéknál mély szomorúságban találtam az egész családót, László, a vitéz honvéd, december 30-án a moéri csatában elesett s halva maradt a csatatéren; legálabb lovásza ezt a hírt hozta — s hozta az ifju hős bucsulevelét szűlőéhez. Mert a csata reggelén az a sejtelmé volt, hogy a napot nem éli tul, lélelben bucsut vesz szűlőitől s testvéreitől, az este,

Ó felsége részvét-táviratára a gyászoló család a következőképpen sürgönyözött:

Méltóságos König Károly, Kabinet-iroda,
Bécs, Højburg.

Sziveskedjék kérem tolmácsolni felségs urunk előtt mély meghatótságunkat és halálunkat a tejedelmi részvét és megemlékezés kegyes szavaiért.

A gyászoló család nevében

Tisza István.

*

Szék Kálmán miniszterelnök, aki mély megilletődéssel vette a szomorú hírt, erről a haláleset beállta után néhány perccel a kabinetiroda útján értesítette ő *felséget*, ugyancsak a közös minisztereket is, továbbá báró Spaun-t, a tengerészet parancsnokát és az osztrák kormányt. *Liechtenstein* herceg első főudvarmestert, a birodalmi tanács mindkét házát, gróf Paar és *Bolfras* főhadsegédekét, *Plener* Ernőt, a közös számszék elnökét, gróf *Schönborn*-t, az osztrák közigazgatási bíróság elnökét is sürgönyileg értesítette Tisza Kálmán haláláról.

A nap folyamán tömördek, igen meleg hangú részvét-távirat érkezett úgy a miniszterelnökhöz, mint a családhoz.

A miniszterelnökség, valamint a többi minisztérium, amelyeknek élén Tisza Kálmán állott, külön gyászjelentést adott ki. A *kereskedelmiügyi miniszter*, tekintettel az általános fájdalommal részvétre, amelyet a haláleset keltett, a fővárosi napilapokra nézve a mai napon felfüggesztette a vasárnapi munkaszünetéről szóló törvény vonatkozó intézkedéseit. Az erre vonatkozó közlemény így hangzik:

A kereskedelmiügyi m. kir. miniszter Tisza Kálmán elhunyt alkalmából a folyó hó 23-ikára eső vasárnapra az összes budapesti napilapok nyomtatási és előkészítési munkálataira nézve a vasárnapi munkaszünetet felfüggesztette.

Szék Kálmán miniszterelnök a délelőtti órákban felkereste a gyászoló család, amelynek mind a saját, mind a kormány őszinte és mély részvétét tolmácsolta; ugyancsak a kormány nevében azt az ajánlatot tette, hogy a gyászszertartás — amint az boldogult gróf Andrássy Gyula elhunyt alkalmával történt — az ország valamelyik középületében menjen végbe és hogy a ravatalt az Akademiában vagy a Nemzeti Múzeumban állítsák fel. A miniszterelnök nyomában *Darányi* Ignác földművelésügyi miniszter érkezett és utána báró *Eötvös* Loránd, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke. Miután részvétüket kifejezték, *Darányi* miniszter, mint református egyházi főgondnok a Kálvin-téri református templomban, báró *Eötvös* Loránt pedig az Akadémia csarnokát ajánlotta fel a ravatalozásra. Az elhunyt családja ezeket az ajánlatokat hálás köszönettel vette, de nem akarván megválni drága halottjától, azt a határozott óhaját fejezte ki, hogy, tekintve a megboldogult egyszerű, minden pompától tartózkodó természetét is, a gyászszertartás a halottasházból menjen végbe, még pedig kedden délután; innen a koporsót Gesztre fogják vinni, hogy az ottani csa-

ládi sírban helyezték örök nyugalomra. A kormány tagjai a geszti szertartáson is részt fognak venni.

Gróf *Apponyi* Albert a képviselőház elnöke, aki tegnap a husvéti szünetidő eltöltésére Bécsbe utazott, a haláleset következtében holnap visszatér, hogy a képviselőház holnapi ülésén a Ház s az ország kegyeletének méltó kifejezését adhasson. Gróf *Apponyi* ezáltal a képviselőház részvételének kifejezésére vonatkozó javaslatokat is elő fog terjeszteni.

A képviselőház holnapi ülésén a kabinet többi tagjainak élén *Szék* Kálmán miniszterelnök is jelen lesz, akinek holnapra tervezett bécsi utazása már *Krieghammer* báró közös hadügyminiszter megbetegedése okából is elmarad; a tervbe vett tanácskozások a közös és az osztrák kormánnyal nyomban husvét után lesznek.

Valamennyi minisztérium hálás kegyelettel jelöl diszes koszort helyez a ravatalra.

A miniszterelnökség tisztikara a következő gyászjelentést adta ki:

A m. kir. miniszterelnökség tisztikara mély fájdalommal jelenti hogy nagyrabecsült és szeretett egykori hivatali önkéntes nagyméltóságú borosjenői Tisza Kálmán ur. a Szent-István jeles rend nagykeresztjébe vitte stb., 6 es. és ap. kir. felsége valóságos belső titkos tanácsosa. országgyűlési képviselő, Magyarországnak közel tizenöt éven át miniszterelnöke, folyó évi március hó 23-ikán, érdemeiben gazdag életének 72-ik évében Budapesten elhunyt. A boldogult hült tetemei Budapesten (VIII. Főherceg Sándor-utca 14. sz.) folyó évi március hó 25-ikén délután 3 órakor fogtak megáldani és 26-ikán Geszten (Bihar vármegye) az ottani családi sírban örök nyugalomra helyeztetni.

Budapest, 1902. évi március hó 23-ikán.

A posztonymegyei szabadalvópárt nevében Szalay Ödön gróf Tisza Istvánhoz táviratot intézett, amelyben kifejezte a párt részvétét Tisza Kálmán halála alkalmából. A ravatalra *Bartal* Aurél képviselő koszortot fog helyezni.

A Liptóvárosi Kaszinó mai igazgatósági ülésében elhatározta, hogy koszortot helyez az elhunyt Tisza Kálmán ravatalára és hogy a temetésen küldöttségileg képviselteti magát.

A kaszinó gróf Tisza Istvánhoz a következő részvét-táviratot intézte:

Méltóságos gróf, képviselő ur! A magyar nemzeti eszme és a polgári öntudat gyászában igazi fájdalommal osztozik a mély tisztelettel almuított kaszinó, amelynek keletkezéséi ide e őszeseisik az elhunyt nagy magyar államférfi dicsősége, minden időben magasan kiemelkedő alkotási korszakával. Ezen korszak magasztos eszméi hatják át a kaszinót, mert ezekben találja meg a polgári elem a haza céljait szolgáló tevékenységének és érvényesülésének alapfeltételeit. Ez biztosítja a nagy boldogultnak azt, hogy amíg magyar polgári elem létezik és öntudatában működik, emléket a hála, tisztelet és szeretet övegni nem szűnik soha. Fogadjon méltóságos őszinte tiszteletünk kifejezését. Budapest, 1902. március hó 23-án. Dr. Fried Vilmos h. titkár. Dr. Ballai Lajos e. h. elnök.

Nagyvárad, március 28.

Tisza Kálmán halála Nagyváradon mély részvétet keltett. A lapok külön kiadásait az utcák népe csoportokba verődve olvassa. A vármegyei házra, a város házra, a nemzeti kaszinóra, a jogakadémiára és több magánépületre kitéjték a gyászlobogót. A kaszinónak Tisza Kálmán elnöke volt. *Cifra* Gerő alelnök a következő táviratot küldte Tisza Kálmán özvegyének a biharmegyei kaszinó nevében:

— Fogadjon kegyesen, kegyelmes asszonyunk és magas családja a pótolhatatlan veszteség idősítéi fájdalmas részvétünket.

A kaszinó választmányának ülésén *Cifra* alelnök meghatva jelentette be a nagyérdemű elnök halálát. A választmány elhatározta, hogy a ravatalra koszort küld és a gyászoló családhoz részvét-táviratokat, amelyet *Cifra* elnök és *Böthy* László főispán vezetésével nagyszámú küldöttség viz Budapestre. A részvét-távirat eseteli a kaszinó fájdalom Magyarországnak ujkori történelme egyik legnagyobb alakjának elhunyt felett. Koporsójára, melyre a történelem lezsi koszoruját, letezik a kegyelet és hála virágait azok is, akik a nagy halott szívéhez, lelkéhez közel állottak. A biharmegyei szabadalvópártot *Szabó* József, a városi szabadalvópártot *Hlatky* elnök holnapra ülésre hívta össze. A beszentelésre a nagyváradiak különvonaton mennek föl Budapestre. Különvonat megy majd Gesztre is a temetésre.

Tisza Kálmán pályája.

Tisza Kálmán életének, jellemének s egész politikai jelentőségének rajzát ezek a sorok adni nem kívánják. Csak egy végigkísérik első felépítését egészen elvonulásáig s moment-fotógráfiaiban mutatják be szereplését.

Az egészen fiatal Tisza Kálmán elsősorban arról híres, hogy legszebb gyereke egész Biharban. Beszélnek róla azért is, mert édesapjának, a bihari adminisztrátornak, bár nem legidősebb fia, mégis kedvence, akit később be is ültetett a geszti családi fészekbe. Nem hasonlít természetére a testvéreihez, komolyabb, hidegebb és becsyagobb. Meglepetés a bihari politikai világban, hogy az ultrakonzervatív adminisztrátor fia erősen liberális hangokkal jelentkezett. Ez megnyeri neki az érdeklődést, a figyelmet. Mikor pedig a protestáns pátnas ügyében tüzesen, bátran, szabadalvúságának egész ifju hevével először szólal fel a nagy nyilvánosság előtt: híre országos lesz. Olyan szédületes sikere van, hogy az ifju Magyarország nyomban megtalálja benne a vészjelöltöt. Első rajongói ott szegődnek melléje, a dicsőség első sugara ott fonódnak alakja köré. De az a siker, ha ott szédületes volt is, legfőképpen a későbbi *kávinista* pápa utját egyengette, a nagy politikai világba még nem vezette be.

ha sejtjelme valósulna — s utolsó kérését köti szülői szívére — hogy a lányt, akit szeret — végig magokhoz s tekintés helyett gyermekeknek. A levelet lovásznak adta, hogy ha eliesik — hozza el. A hü lovász a csataterén elesni látta fiatal urat, aki negyvenöt söbbel halottul maradt a moóri mezőn s meghozta a gyászhirot. De a le-sújtó csapás nem volt ok arra, hogy Kálmán ne teljesítse kötelességét s hogy szülői visszatartsák őt a Debrecenbe jöveteltől.

Még aznap délután megindultunk. De akkor nagy út volt Pesttől Debrecen. Godólló, Hatvan felé mentünk; a Tiszán Polgárnál (vagy Tiszafürednél?) keltünk át, onnan Nádudvarnak, a Hortobágnak, Debrecenbe. Hideg, hó, sár, feneketlen utak. Hatodnap, január 6-ikán, délután érkezünk az ország új fővárosába. A kormány s az országgyűlés lassan gyülekezett. A minisztérium személyzete nagyon megfogytakozott. Tisza Kálmán a kormány elnöke, *Kossuth*, fogalmazóvá léptette elő s engem segédfogalmazónak nevezett ki. Kettőnkben állt a fogalmazó-személyzet; egy pár titkár, egy tanácsos (Pap Andre), s atyám, az államtitkár — az egész minisztérium elfért három szobában, a Hatvan-utca végén egy földszinti házban.

Kálmán és én egy szobában dolgoztunk s napról-napra bensőbb és elváthatatlan barátok lettünk. Közöltük egymással gondolatainkat, véleményeinket s fájdalomainkat, aggódunk és lelkesedünk a haza dolgán. Olvastunk, tanultunk, terveztünk és emlékeztünk. Verseim közt van egy hosszabb románk, vagy kis költői beszélyke, mely Kálmán ábrándos szerelme regéjét énekl meg s tőle egy szép formájú, szenvedélyes hangú közlemény van beleszóva. De beszédeink legállandóbb tárgya volt a szegény László eleste, akit a

fővárossal való közlekedéstől teljesen el lévén zárva) halottnak hittünk s úgy sirattunk.

Sohasem felejttem el — egy áprilisi reggel Kálmán lelkendezve, képéből kikelve, sápadt arcán az izgatottság pirjával rohant hozzánk s alig bírta kimondani a nagy újságot: *László él!* Az első levél, amelyet Pestről, édesanyjától kapott — ezt a hírt hozta neki. Soha testvért, soha fiatal-embert ily meghatótnak, testvéreinek így örvendeni nem láttam. En is szerettem testvéreimet, — igaz, hogy egyiket sem hittem, vagy tudtam halottnak, — de képzelmem sem tudtam ilyen örömet. Érette Kálmánt, ha lehet, még jobban szerettem.

S László csakugyan élt. Negyvenöt sebben, közte hét sulyos — az erős fiatal természet mégis meghagyta benne az élet szikráját. (Szülői, mindjárt január 2-ikán, magokhoz vették a végredeletileg nekik hagyott leányt, ki később Lászlónak neje s négy derék leányának anyja is lett.) Soká lebegett élet-halál közt s csak anyja ápolásának (kit Windischgrätz sebesült főához engedett menni) köszönhetette felgyógyulását.

A forradalom végével elvesztettem szemem elől Kálmánt s a Tisza-fiukat. Mert bár anyjuk a katasztrófa közelétekör atyámat és engem is Gesztre hitt meg, ha az bekövetkezik, — atyámat Szegeden, engem a táborban, — a muszka tábor elváltott a geszti utól s ahelyett Roffra menekültünk. A Tisza-fiúk a forradalom befejeztével nagyobb kufföldi utra mentek — engem másképp vitt a sors. Tanár s pap lettem, — Erdélybe, majd a Kunságba kerültem, — s Tisza Kálmánról csak annyit tudtam, hogy erősen képezi magát, tanul s készül. Hallottam, hogy részt vett, mint ifju sportsman a híres csáki vadászatokon, ahol — vadászat örve alatt — politikai dolgokat főztek s akcióra készültek.

Tíz év letelte után, 1859. december első napjaiban a gróf *Ráday* Gedeon lakásán találkoztunk. A szeptemberi pátnas volt napirenden s annak visszaütására részünkről. A dunamelléki egyházkerület december 12-ikére kitűzött — s a kálvintéri templomban, ágyuk torka előtt megtartandó — közgyűlésének elő-értekezletén vettünk részt mindketten; én mint egyszerű kunszentmiklósi lelkész, — ő mint a protestáns mozgalom egyik leghatározottabb elő-harcosa. Bár tíz év óta nem láttuk egymást, azonnal egymásra ismertünk — s ismét egy táborban találván magunkat, barátságunk megújítására nem volt szükség. Arra elég volt egy kéz-szorítás — s egy-egy felszólalásból meggyőződés arról, hogy ugyanazon érzés lelkesít s ugyanazon elhatározás vezérel. Ő vezérszerepet játszott a mozgalomban, én a közkatona szerepét; de részéről a régi barátságot tapasztaltam — melyen a kettőnk állása, szerepe s tehetsége közti nagy távolságot ő sohasem érezte velem.

Nem, még akkor sem, — mikor 1865-ben én is a képviselőházba kerülvén, különböző padokon ültünk; én a Deák-párton, jelentéktelenül, — ő a balközépben, vezérül. Azután ő emelte fel a zászlót, amely alatt én is közlegénykedtem. Ő magas polera emelkedett. De szivessége, a régi barátság jogán, soha sem változott meg irán-nyomban.

A történelem oly képet fog rajzolni Tisza Kálmánról, amelyben a politikus és államférfi erős vonásokkal lesz kidomborítva: de akik őt ismerték, az erős vonásokat az ember gyöngéd vonásaival fogják megengyíteni s a jellem szoborszerű alakjára a nemes kedély zománca borul, amelyen az emlékezés gyöngéd színárnyalatai esillannak meg.

A politikába gróf Teleki László szárnyai alatt lép. Gróf Teleki László mesés népszerűségéből neki is jut valami. Feltűnik a fiatal Tisza Kálmán munkakéde, beszélő készsége, harcoss ereje, rögtönző képessége és tekintélyektől vissza nem riadó merészsége. Teleki, akinek rokona, megkedveli, hasznosítja. A határozati párt szentesíti Teleki ítéletét. De még csak a harmadik vagy negyedik sorban szerepel. Igazi erejét akkor mutatja ki, mikor Teleki László tragédiája után a határozati pártnak ő kerül élére. Éles judiciuma, kiméretlen harci kedve, az ellenfél gyöngéire építő taktikája, szintelen és mégis nyers erővel teljes szóbeli modora rátereli a figyelmet, megszerzi neki a veleküzdők szeretetét, az ellenfelek lobogó gyűlöletét. S már azt írják róla a Deák-párt éles pennái: „félig junker, félig tablabíró”. Beöthy Ödön pedig rá is alkalmazza azt a mondatot, amit Tisza Kálmán apjára mondott: „Tisza hasonlít a kéményseprőhöz, mentül feljebb jut, annál feketébb lesz”.

(A balközép élen.)

Élén áll a balközépnek. Szemben Deák Ferencel, jóformán egy alapon a szélsőballal. Tüzel a közösgyűlés kormányzás ellen és kimondja, hogy ő és pártjúi ezen az alapon sohasem vállalkoznának kormányzásra. Táborából kerül ki a gunyos jelszó, hogy Deák Ferenc is csak azért nem vállal tárcát, mert a közösgyűlés alapon még ő se akar kormányozni. De ezt s a hasonló csipkedések már rajongó táborokra végzi. Csernátóny, Móricz Pál, Jókai Mária a tűzbe mennek érte. A maga hidegségében szédítő mennyiségűt tudja maga körül kiváltani a szenvedélyes szeretetnek és hűségnek. Csupa elszánt ember környézi: vakmerő, kiméretlen, végletekre kész. Önmaga azonban már kimutatja legnagyobb politikai erejét: az okos taktikát. Soha nem bántja Deák Ferencet, mindig csak a pártját. A nemzeti bálvány előtt áldoz, pajpait szöges korbáccsal üldözi. Kilelei a párt-repedéseket, maga is dolgozik ilyen repedések keletkezésén, embereivel szítja és szittatja az elégtelenségeket, közben pedig hideg észszel figyel, hol és mikor csaphat le a repedező párt. Nagy parlamenti sikerei alig vannak, a publicista-tollal sem tud versenyképesen bánni, ha pillanatnyi sikert érhet el vele, a licitációtól se riad vissza az elvek terén; de mégis egyre félelmesebb ellenfél, mert lefelé erős függetlenségi nyilatkozatai szerzik neki a híveket, a Deák-pártban pedig minden gyöngeség kihasználásával fokozza a pánikot. Az embereit pláne nem tartja szoros gyeplőn; azok mondhatnak reá való hivatkozással akármit, ő meg nem cáfolja, nehogy elveszítse az így szerzett híveket, ellenben önmaga akárhányszor mutat előzékenységet a Deák alkotáásával szemben. Szóval: tudják róla, hogy alkuszik, de szélitiben hirdetik a rajongói, hogy sziklaszilárdan áll az elvei mellett. A nép előtt egyre népszerűbb, a vezető politikuskok szemében egyre félelmesebb ellenfél. Már nyilvánvaló, hogy Tisza Kálmánon átugrani nem lehet.

A hatvanas évek vége felé már nem titok, hogy nem ragaszkodnék minden körülmények között a bihari pontokhoz. Csernátóny is más hangból kezd akkor írni s kimondja, hogy a közjogi merev ellenék meddő valami. De még esztendőig tudja a balközépi vezér taktikája őrizni a látszatot. Kívánja a Deák-párt teljes bomlását s csak a hetvenes évek derekán történik meg a fuzió. A balközép bemege a Deák-pártba, a megújodott tábor fölveszi az egyesült szabadelvűpárt nevét, Wenckheim Béla vállalja el a kormányelnökséget, de már mindenki tudja, hogy Tisza Kálmán az egyedül uralkodó gazda. Az új választásokon már ott van az ő keze s az új párt már jóformán egészen az ő pártja. Mindenkit le tud kötelezni, senki sem elég kiesi neki, hogy meg ne nyorjé. A párt minden tagjéért a végleteig helyt áll, maga minden ellene intézett támadással szemben szinte érzéketlen. A politikai következetesség szentségét nem dönti ugyan le nyíltan, de nem áldoz előtte megjuhászodva. Majdnem cinikusan veszi é tekintetében a szemrehányásokat. Helyt Ignáé megkezdi ellene a ráolvasásokat, Tisza Kálmán egykedvűen feleli: „ha a tisztelt képviselő ur saját szavaimat idézi ellenem, arra csak annyit jegyzek meg, hogy

amennyiben ilyenemü idézetekben kedvét leli, lesz alkalma magát ebben jövőre még többször is gyakorolhatni.” Mikor pedig a függetlenségi párt egyre gyilkosabb szenvedélyességgel veti szemére a felfüggesztett bihari pontokat: nem jön ki miatta a sodrából. Egyszer-kétszer válaszol a vádra, azontul elereszti a file mellett. Nem törődik a rekriminációkkal, hanem dolgozik.

(A szabadelvűpárt szervezése.)

A dolog nem minden téren válik be. Az ország gazdasági és pénzügyi helyzetében nem tud javítani, legalább nem úgy, hogy látszatja is legyen. De csodálatosan beválik az a munkája, melyért ellenfelei elnevezik Magyarországot főispánjának. Pártját, a szabadelvűpártot ugyanis úgy megszervezi, hogy erőre páratlan. Rányomja a maga egyéniségének bélyegét a pártira, az adminisztrációra, az egész közéletre. Nem nagy koncepciójú politikus, ha európai mértékkel méri, de fenomenális főispán, akinek minden bajra van arkanuma, ha arról van szó, hogy meggyéje — ez a kis Magyarország — minden tekintetben az ő intenciói szerint éljen és haladjon. Támadják is ezért, megijednek olykor még hívei is, de meg tudja őket nyugtatni, hogy történelmi munkát végez, mikor Magyarországot még a korrupció árán is erőssé akarja tenni. Olyanformát sejtet, hogy mint Cellini, a szobrász, aki ólmot, vasat, sőt ércszemetet is kevert az ezüst közé, csakhogy az emberiség szobra elkészüljön, ő se utasítja el a szemetet, ha ezzel Magyarországot szobor-erőssé teheti. Hívei megnyugodnak, ellenfeleinek pedig korlátot szab heves kifakadásaiában az a körülmény, hogy Tisza Kálmánt mégis önzésen, mala fidesen rajtakapni sohasem lehet. Egy föltétlenül tiszta ember, akihez a szenvedély tájtékja fölér, de sarat rajta nem hagy. Munkája talán kifogásolható, de ő maga nem. Az abszolút egyéni tisztaság. Még az ellenfelei is tudják róla, hogy dús gazdag volt: a hatalom nem növelte, inkább aggasztóan lepasszította vagyonát. Támadják tehát, olykor brutálisan is, de szennyel érinteni nem merik. Egyszer próbált a szélbali vajda gyanut keltene a kóti vasut dolgával s akkor Tiszának nem kellett védekeznie: gróf Károlyi István védte meg, az ő gavaléri ellenfelei.

Mit csinált, mit végzett a miniszterelnöki székéből, élete rajzába való. Mi láttuk abban a székben. A legszebb bihari gyerek negyvenöt esztendő korában összetört aggyastyan volt. Vékonny, fehérhajú ember, a vicelapok egy rajzolták, mint Sarah Bernhadot. Sötét szemüvege alól elnézte ellenzékét, de hogy mit beszélt a szemével, kevesen látták. Pedig mindig figyelt, soha alul maradni nem akart. Micsoda politikai ellenfelekkel kellett birkóznia! Szilágyi Dezső, Apponyi Albert, Pulszky Ágost, Horánszky Nándor ültek vele szemben. Egy-egy beszéd-dél, egy tetszett olykor, összetörök. Még a szabadelvűpárt is teli lett izgatottsággal. Tisza Kálmán kissé szaporábban hunyorgatott a szemével, de nyugodtan várta be a támadás végét. Es nem volt rá eset, hogy valami kis gyöngét ne talált volna a nagy ellenfelek beszédében. Abból a kicsike pontból pedig ki tudta forgatni az egész beszédet. S nem maradt alul. Arra nem volt eset, hogy egy ülés Apponyinak vagy Szilágyinak nagy beszédével végződött volna. Három percre kérte Tisza a Ház türelmét. Három percre a debatternek elég volt, hogy az ő pártja mégis úgy távozhassekk, mint akit a támadás meg nem sebezhetett. El is neveztek a taktika nagymestereinek. De elneveztek őt még sok egyebnek is.

(Megrendülés.)

Erőben, hatalomban, egyedülvalóságban egyre nőtt. Tizenöt esztendeig tudott hatalmon maradni. Csak a véderővita során sikerült az ellenzéknek őt kikezdeni. Ez a nagy parlamenti égháború megrendítette a nagy taktikust. Megállta a helyét még a Janszky-háborúság közben is, sikert is tudott kivívni, de a véderővita áradata alámosta az ő hatalmának erős falait. Ingadozni kezdtek s nagy szeretettel és sok-sok taktikával lehetett az összeomlást még egy darabig feltartóztatni. A generális, mert annak hívták már akkor, tudta, hogy hatalmának alkonyodik. A nagy államférfi, akit a taktikában mondtak legna-

gyobbnak az ő ellenfelei, bukásában bizonyult a legnagyobbnak. Szépen tudott megbukni ő, akinek csufos, gyalázatos bukást szánt az ellenzék. Bukásának közvetlen oka ismeretes. De hogy buknia kell, az sokkal előbb volt elvégezve, mint amikor lemondását valóság-gal beadta. Másfél évtizedes uralmát a véderővita rendítette meg alapjaiban, noha csaknem két esztendeig ült még azután a miniszterelnöki székben. A magyar képviselőházellenzéke a véderővitának véres izgalmaira úgy tekint vissza ma is, mint a parlamenti háborúk legnagyobb ellenzéki hadműveletére, a véderőtörvény hihede-tt 14. és 25. paragrafusaira, mint a legnevezetesebb hadizsákmányra. Azokban a forró napokban megolvadt Tisza Kálmán mel-lén az áttörhetetlen véreztet. Ő maga is érezte, hogy ideje elközelgett, bár még nem érkezett meg. Utolsó kísérlete volt a hatalom megmentése a kabinetnek 1889-ben megtörtént rekonstrukciója. Tisza, aki kormányzása nagyobbik felében mindig viselt a miniszterelnökség mellett még egy tárcát, olykor kettőt is, rászánta magát arra, hogy egyedül az elnökséget tartsa meg és bevegye miniszteriumába azt a két férfit, aki a kormány nimbuszát lefelé volt alkalmas felrészíteni és azt a harmadikat, aki felfelé erősíthette a pozícióját. 1889-ben Szilágyi Dezső mint igazságügyminiszter, Wekerle Sándor mint pénzügyminiszter és gróf Szécsényi Gyula mint földművelésügyi miniszter tagjai lettek a Tisza-kormány. Mikor a kiegészített és megerősített kormány először jelent meg teljes számban a képviselőház előtt, mindenki érezte, hogy ez történelmi pillanat. A hármasterváltozást úgy értékelték szélteben, hogy a kormány erősebb lett ugyan, de Tisza Kálmán gyengébb.

(Bukás.)

A hatalmas kormányelnök ezután haladt a lejtőn lefelé, nyugodtan, biztos léptekkel, keresve azt az alkalmas fordulót, amelyen kellő méltósággal, történelmi nagyságának megfelelő módon lehet félreállania. Az alkalom megjött a honossági törvény tárgyalásakor. Mikor az ellenzék Kossuth Lajos honosságának kérdését kezdte firtatni, az óvatos, minden szavára gondosan ügyelő Tisza Kálmán olyan kijelentést tett, amelyről előre tudhatta — minden bizonynyal tudta is — hogy nem lehet urává, hanem az lesz urrá ő fölötté. Kossuth Lajos honossághoz tárcáját kötötte, holott ennél sokkal nagyobb kérdésekben is nem egyszer keresztülevezett minden válságos következmény nélkül. És Tisza Kálmán állása csakugyan áldozata lett ennek a szavának. 1890 március hónapjában beadta lemondását. Megbukott fölfelé olyan kérdésben, amelyben lefelé meg kellett nőnie. Az a miniszterelnök, akinek jobban kormányférfi nem gyűlölt ellenzék, bukásában is diadalmaskodott ellenfelein. A nemzet tapsai kísérték távoztaiban.

(A közlegény.)

Utolsó beszédjében, amelyet a bársonyszékben mondott, közlegénynek nevezte magát. Mint közlegény fogadott hűséget annak a zászlónak, amelyet tizenöt évig mint generális szolgált. És a generális szavát beváltotta a közlegény. Beváltotta. Nem állt ki a sorból, sőt ugyancsak tényező maradt állandóan. Még akkor eleinte többet volt a tanács-teremben, mint a folyosón. S az ellenzék talán még jobban félt tőle, mint amikor még kormányon volt. Amit a következő kormányok csináltak s amit nem akartak csinálni: mindenben a nagy taktikus kezét, a hatalmas közlegény tanácsát vélték megláthatni. Ezeknek az időknak törté-riája, mely a tegnapiól szól, eléggé eleven még. S mindenki emlékeztetik, hogy a nagy egyház-politikai fordulatot, a Wekerle-kormány első bukása után lejártszódott Khuen-Hédervány incidens az ő szereplésének tudták be. Valósággal univerzális tanácsadónak vélték és bizonyára nem ok nélkül. A szabadelvűpárt egysége és ereje érdekében ugyanis mindenre kész volt, a Tisza-lexre is. De ezen már rajta kellett vesztenie. S akkor majdnem teljesen kivonult a sorból, a folyosón keresett magának egy zugot, ahol azonban sohasem volt egészen egyedül. Régi hívei, új tisztelői sorra keresték fel és nagy megiszteltetés volt még

akkor is, ha a generális valakivel beszélgetett. De már nem igen járt be a tanásterembe. A folyosón ült, a buffetben beszélgetett — a terembe szavazni ment (mert végig kötelesegtudó volt) és bement azért is, hogy a fia beszédét meghallgassa. Különben félreállott.

Az utolsó ciklus vége felé, mikor úgy vélte, hogy az összeérhetetlenségi mozgalom esetleg megreprezentelheti a szabadelvűpártnak, az ő legszébb alkotásának egységét, még egyszer megpróbálkozott a közbelépéssel. Élsebben nyilatkozott a folyosón, semmint ezidőtájt szokása volt, taktikából tette. Azt remélte, hogy a szabadelvűpárt alapítója a megindult tisztulási processzusnak is gátat vehet. Hamar átlátta, hogy ez a vállalkozása nem sikerülhet s belenyugodott. Azt a pikantiert nem szerezte meg ellenfeleinek, hogy a magaalkotta pártból kilépjen. Megmaradt a fölfrissült pártban, de már hallgatott. Hogy aztán az utolsó választásokon Nagyvárad eljettje, az ismeretes. Hogy utolsó öröme az az előzékenység volt, melylyel Széll Kálmán az első megüresedett kerületnek őt ajánlotta, azt is tudja mindenki.

Ő maga akkor már otthonülő aggyastyán, beteg ember volt. Nem tudott bejönni a parlamentbe, de utolsó gondolatai közül az egyik a parlament s az a hatalmas párt volt, melyet ő alapított, ő tett erőssé s ő nevelt a hajthatatlan szabadelvűségben.

Életrajza.

Tisza Kálmán Geszten született 1830. december 10-én. Atyja Tisza Lajos, anyja Teleki Julia grófnő volt. Nevelését atyja különös gondja alatt nála idősebb testvérével, Lászlóval együtt otthon a szülei házában nyerte s annak vezetése Szőnyi Pára bizott. Az erős magyar szellem, mely a gesztői udvarház jellemvonása volt, a fiuk nevelésében is érvényesült. A tanulói pályá befejezése után 1848-ban a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban lett számlaelvű, később rendes segédfogalmazó. Midőn a kormány Debreczenbe tette át székhelyét, ő is vele ment, ekkor már mint fogalmazó. A szabadságharc leveretése után testvéreivel együtt külföldre utazott s másfél évet a külföldi gazdasági viszonyok s intézmények tanulmányozására fordított. Különösen szorgalmasan látogatta a berlini egyetemet. Majd hazatérve, a családi birtokon gazdálkodásnak szentelte idejét. 1855-ben a nagy-szalontai református egyházmegye segédgondnokává választotta, amely állást már atyja is viselte. Ekkor történt az a nevezetes szereplése, mely nevét egyszerre népszerűvé és ünneplétté tette. Az 1859. szeptember elsején kiadott pátens, mely a protestáns autonómiát gyökerében megtámadó intézkedéseket tartalmazott, ellenszegülésre hívta ki a protestáns egyház intéző körét. A reformátusok tisztantuli egyházkerülete még azon év őszén Debreczenben tartott közgyűlésén napirendre tűzte a sérelmes rendelet tárgyalását. A visszautasításnak egyházi részről Balogh Péter, világi részről Tisza Kálmán volt leghatározottabb szószólója. Ugyaníly értelemben szólalt fel Tisza a következő év január 11-iki gyűlésén, amidőn szintén minden engedmény vagy egyezkedés határozott visszautasítását ajánlotta, amelyet az egyházkerület csakugyan magáévá tett. Felekezeti különbség nélkül mindenki tudta, hogy a protestáns egyház ellen intézett támadás csak befejezése az alkotmány megsemmisítésére irányuló törekvéseknek s Tiszában az alkotmányosság rendületlen bajnokát tisztelte. Az elősejteltet az októberi diploma csakhamar igazolta. Tisza rögtön leismerte a veszélyt s magánörökben ennél is a visszautasítást tartotta leginkább célravezetőnek. Most a hatalom őt is igyekezett behálózni, Biharvármegye főispánjává nevezte ki, de ő azt nem fogadta el. Ugyanezen év augusztus hónapjában nől vette gróf Degenfeld-Schomburg Imre leányát, Ilonát. Míg anyja részéről a Telekiekkel, Bánffyakkal, Bethlenekkel, most neje részéről a Károlyiakkal, Podmaniczkyakkal, Odescalchiakkal jött családi összeköttetésbe.

Az 1861-iki országgyűlésre Debreczen első kerülete választotta meg egyhangulag képviselőjének s az ezután egybegyűlt képviselők, a Ház második ülésén őt választották meg első alelnökké. A megalakult országgyűlésben, melynek legfontosabb tárgya az országgyűlést megnyitandó trónbeszédre adandó válasz volt, két nagy párt állott egymással szemközti. Az egyik Deákkel élén felirat, a másik gróf Teleki László vezetése alatt határozat alakításában kívánta közölni a felséggel az ország óhajait. Teleki halála után a párt vezetését Tisza vette kezébe s annak nézetét ő tolmácsolta s védte a tárgyalás folyamán. Az

1861-től 65-ig ismét beállott provizorius korszak Tisza tevékenységét nem szübbasztotta meg, most a parlament helyett a sajtót használta fel eszméi megismeretetésére. A Honban és a Magyar Sajtóban megjelent vezérei (Alföldi levelek), a gazdaság, kereskedés, ipar legfontosabb kérdéseit, valamint a parlamenti felelős kormány és vármegyei rendszer összeérhetőségét veszik tüzetes tárgyalás alá. E nagyjelentőségű tárgyra 1865-ben ismét visszatért s *Parlamenti felelős kormány és megyei rendszer* című önálló röpiratban is elmondta nézetét, melynek tartalma ez: „Nemhogy összeérhetetlenek lennének, de sőt ha jól szervezettek, kiegészítik egymást, mindenik ellensúlyozza a másiknak minden más viszonyok között nyilvánuló hibáit, pótolja hiányait.” Midőn a koronát különösen Deák husvétii cikkének hatása közelebb hozta a nemzethez s a királyi leirat 1865. évi december 10-ikére az országgyűlést ismét összehívta, Tiszát ismét Debreczen választotta meg képviselőjének s ezen a nevezetes országgyűlésen Ghyecy Kálmánnal a balközép vezére volt. Befolyása és tekintélye 1867-től mindinkább emelkedett s nem csakketette ezt az a meghasonlás sem, mely pártja kebelében a delegációba lépés miatt merült föl, s amelynek orvoslására 1868. március 17-én Nagyváradra érkekezletet hívott össze.

Neki és pártjának jelentékeny érdeme volt abban, hogy az országgyűlés a német-iranciai háborúval szemben a semlegesség mellett foglalt állást, amely tény, világtörténelmi fontosságú; a nemzeti törvény is részben az ő szellemének bélyegét viseli magán. Ghyecy Kálmán, a balközép másik vezére 1874-ben belépett a kormányba s most Tisza egyedül vette kezébe a párt vezetését. A Bittó-kormány 1875. február 3-án tartott beszédének hatása alatt lemondott s az 1877-iki közjogi alapon a Deák-párt és a balközép között fúzió jött létre. Az 1875. március 3-án így megalakult egyesült szabadelvűpárt kormányában Tisza a belügyminiszteri tárcát fogadta el, báró Wenckheim Béla lemondása után pedig, 1875. október 2-án miniszterelnökké kinevezetvé, a kormány vezetését is ő vette át s 1875-től 1890-ig, tizenöt éven át ő volt Magyarország miniszterelnöke s a mellett 1875-től 1887-ig, közben megszakkatásokkal, amennyiben 1878. október 11-étől december 5-ig pénzügy-, 1879. július 11-étől szeptember 25-ig a király személyekörüll miniszter, belügy-, 1887-től 1890-ig pénzügyminisztere. Miniszterelnöksége a att megrázkódások is többször érték a kormányt. Így 1877-ben az Ausztriával való kiegyezés ügyében folytatott tárgyalások idején le is mondott, de senki sem merie elvállalni helyette az új kormányalakítás terhét; a következő évben pedig Bosznia és Hercegovina okkupációja miatt, amely az országnak nagy áldozatokba került, de a béke biztosítása, a monarchia hatalmi állásának emelése s keleti politikánk érdekei miatt elkerülhetetlen volt. A következő 1879-ik évben másik nagy politikai ténye volt az osztrák-magyar monarchia és Németország között létrehozott védő- és támadó szövetség, mely az európai béke fenntartásának egyik legerősebb biztosítékává lett.

1886-ban a Janszky-ügy rendítette meg kormányát. Az 1888 végén beterjesztett véderő-javaslat igen erős ellenzékkel idézett elő és Tisza állását a parlamentben megingatta. 1890 március 13-án a honossági törvény-reviziójának tárgyalása alatt tett nyilatkozata következtében, amelynek beváltása Kossuth kijelentései s pártjának magatartása miatt lehetetlenlenné vált, lemondott a kormányról s mint „közlegény” vount vissza a párt kebelébe. hogy annak mint képviselő továbbra is irányítója és kipróbált tanácsadója maradjon. A Jörendiház reformja, a közegészségügyi és középiskolai törvény, a közigazgatási bizottságok létrehozása, a köztisztviselők minősítése, a nyugdíj-törvény, a Nemzeti Színház dotációja stb., mind az ő fáradozásainak köszönhető. Személyes ünneplését ellenzéki oldalról sem vonták kétségbe; erre nézve a nemzet nagy része miniszterelnökségének 1885. november 25-iki tízeves jubileuma egyháza pedig gondnokságának 1892-ben huszonötödik évfordulója alkalmával nyilvánította elismerését és hálaát; a király 1880-ban a Szent István-rend nagykeresztjével tüntette ki s ezenkívül a német fekete és vörös-sasrendjel, az olasz Lazarus-rend, a román csillag-rend és a szerb Takovarend nagykeresztjének is birtokosa volt.

Tisza Kálmán iratai.

Tisza Kálmán az utolsó hónapokban régibb írásai közül egyet-mást közzététel végett átadott Kónyi Manónak. Kónyi néhány év óta gyűjti az anyagot Deák Ferenc beszédei első három kötetének második kiadásához s a mult nyáron a többek között hozzájutott Ghyecy Kálmán hátrahagyott feljegyzéseiből is a hozzáintézett politikai tartalmu levelekhez. Az utóbbiak között van Tisza Kálmánnak Ghyecyhez írt több levele, jöleg 1861-ből, amikor Ghyecy az országgyűlés feliratá-

nak átadása végett Bécsben időzött s 1865-ből, a Schmerling bukására következett időből. E levelek rendkívül érdekesek s egy némelyikük, például az 1865. szeptember 12-én kelt, amelyben Ghyecy Deák Ferencnél Zalamegyében tett látogatásáról értesíti, nagy terjedelmű.

Deák Ferenc 1865. májusban a bécsi *Debatte* néhány cikkében közzétételte politikai programját s Ghyecy május 26-án levelet írt Deáknak, amelyben figyelmeztette, hogy „meredek lejjön indult meg” s hogy Ghyecy nem tudja, Deák Ferenc „hol” og a kezdetben kimondott első szava után még olyavást engedményekre készetve megállhatni.” Kéri tehát, „hogy a megkezdett ösvényen úgy induljon, hogy minden pillanatban visszatérhessen a törvényesség azon erős várába, amelyben 1861. óta oly megtámadhatatlanul oly nagyhatású állást foglalt el, amilyenek a történelemben példája alig van s amelyből alkalmiilag kirohant is tenni üdvös lehet, de onnan messzire eltávoloznia veszély nélkül a haza érdekében nem lehet”. Miként Ghyecy később feljegyzéseiben írta: „igen megdöbbentettek a cikkeket, amelyek a nézete szerint, alkalmatlan időben és nem helyes módon megindított komoly kiegyezési akciót jeleztek.” Félt, hogy Deák „az országra nézve nem kedvező helyzetben indítván meg akcióját, a régi időkből előtte ismeretes diétális traktatusoknak tekervényes útján mindig több és több engedménybe fog akaratát ellen is sodorítani.”

Deák Ferencet bántotta e levél s nem felelt reá. Tisza Kálmán 1865. szeptember 12-ikén tudatta Ghyecyvel, hogy Deák a különböző politikai kérdésekről miként nyilatkozott s azután így folytatta:

„Ezek fölötti örömmel még tetézte az, hogy Deák előhozván veled való kollektivitást, látam, hogy neki is igen rosszul esik a feszült viszony, amely köztetek van s látam, hogy most már nem annyira nehezelt, mint inkább fájt neki, hogy nines veled a régi lábón, ami engem arra batorított, hogy elmondjam neki, hogy te is előhozád neki e dolgot és mondad, hogy bizonynyal sohasem volt szándékomban őt sérteni s hogy neked is fájt, hogy a régi jó barátságot ő vele feszültség látszik felváltani, mire ő azt válaszolá: „Két férfi, kivált két jó barát között egypár őszinte szót bizonynyal el fog felejtetni minden félreértést”. Még elmentelem perciben is visszavért e dologra és mondá: „Ha Pestre fölmegeyek, remélem, nonsokára találkozom Kálmánnal és bizonyosan tisztába hozzuk a dolgot”. Tegyétek is ezt, ilyen tisztelt kedves barátom, mert arra, hogy ti jól legyetek egymással, a hazának igen nagy szüksége van.

Érdekes, hogy Ghyecy 1865. október 20-án kelt levelében, amelyben Tiszát értesítette, hogy meglátogatta Deákot, aki elmondotta neki nézeteit a jövőben teendőkről. Deáknak ezen nézeteiről így nyilatkozott:

Ezekről levelemben nem szivesen értekeztem s csupán azt jegyeztem meg, hogy én azok ellen saját szempontomból, amelyet ismerem, annyival inkább nem szólhattam, mert szégyenemre kell megvallanom, hogy én, amikor szükmarku akartam és véltém lenni, magányos okoskodásaimban mégis sokban tovább mentem, mint ő menni akart!

Kónyi a mult év augusztusában lemosolta Tisza leveleit és megküldötte azokat neki Gesztre, azzal a kérdéssel, hogy van-e kifogása közzétételük ellen? Tisza azt felelte, hogy nemcsak beleegyez a közzétételbe, hanem Budapestre jövet. át fogja neki adni Ghyecynek ő hozzá intézett leveleit. Ez meg is történt szeptember havában. Tisza írászata fiaikjaiból, amelyekben írásai példás rendben vannak, egy igen nagy terjedelmű csomagot vett ki, amelyben csak Ghyecynek, még pedig keltők szerint rendezett nagyszámú levelei vannak s ezek közül odaadta Kónyinak az 1861–1865. évekből eredőket.

Kónyi ekkor még egy kérelmet állott elő. Deák Ferenc beszédeinek harmadik kötetét közzétette Lónyai Menyhértnek feljegyzéseit az 1866-iki képviselőház válaszfelirati bizottságának több napon át folytatott igen-igen nagyjelentőségű tárgyalásairól. Tisza néhány évvel ezelőt elmondta Kónyinak, hogy ő is jegyezgette ezeket a tárgyalásokat, még pedig sokkal bővebben és összefüggőben, mint Lónyai s ezenkívül jegyezgette a válaszfeliratra érkezett királyi leirat következtében kiküldött kilenc tagu bizottságnak tárgyalásait, amelyekre nézve az ő feljegyzései ma már alighanem az egyetlen forrás. Néhány nappal később Tisza, lakásán, fel is olvasta Kónyinak nézve elsörendű fontosságú feljegyzéseit. Kónyi kérésére, engedte át azokat neki Deák Ferenc b szédei második kiadása számára, Tisza azt felelte, hogy nem batározhatja el magát arra, hogy életében írásai közül valamit nyilvánosságra juttasson. Mikor a mult év őszén Kónyi ismételte kérését örvendéses meglepetésére Tisza késznek nyilatkozott teljesítésére. Mivel azonban ő feljegyzések Geszten

voltak, abban állapodtak meg, hogy Tisza ir-
fiának, István grófnak, hogy keresse ki azokat
és küldje meg neki. A múlt év október havá-
ban Tisza tudatta Kónyival, hogy az irások megkerül-
tek. Kónyi azonban ekkor nagy beteg volt. Mikor
bajából valamennyire felépült, levelet írt Tiszának,
amelyben kérte, hogy vagy küldje meg neki postán
az irásokat, vagy elmegeyérték Kónyi fia s adja át
azokat neki. Tisza erre a következő levelet intézte
Kónyhoz:

— Ne tekintse bizalmatlanságnak, hogy
folyó hó 24-ikén kelt levele következtében
nem intézkedtem a feljegyzések iránt s hogy
még most sem küldöm azokat.

Azon jegyzetek, melyekről most szó van,
majdnem naplószerűen adják az 1866. évi két
felirat elkészítésére kiküldött választmány
üléseit és tárgyalásait, meg egy pár megjegyzés
és kísérő azokat; éppen ezért szükségét
érzem annak, hogy bizalmas megbeszélés
utján állapítsuk meg a történéseket.

Hogy mégis sokáig ne várokoztassam, már
szándékom volt ma vagy holnap személyesen
átvinni azokat, de most már az se lehet, mert
tegnap óta egy erős köhögés miatt én is szó-
bába vagyok zárva.

Ezen helyzetben kénytelen vagyok kérni,
legyen türellemmel, hiszen csak nem leszünk
hosszasan kötyagosak.

Szíves üdvözléssel és tisztelettel
Budapest, 1901. október 29-én.

Tisza Kálmán.

Kónyi vagy hat héttel ezelőtt meglátogatta Tisza
Kálmánt, aki ekkor már nagy beteg volt. Tisza átadta
neki feljegyzéseit s azt mondta hogy azért kívánt
személyesen vele beszélni, mert szavát akarja venni,
hogy az irásokat kuritás nélkül, úgy, amint vannak, fogja
közzétenni. Ezt Kónyi meg is írta.

Hogy milyen bűmulatos rendben tartotta Tisza
írásait, erre nézve Kónyi a következőket beszélte
munkatársunknak.

— Vagy három héttel ezelőtt visszavittem
Tiszának az irásokat, s megjegyeztem, hogy
nagyon kívánatos volna reám nézve, ha meg-
szerezhetném Deák Ferenc 1866-iki két fel-
irati javaslatának eredeti szövegét, mert azok
a képviselőház elé a bizottságtól már meg-
változtatott szövegben kerültek. De mert
akkoriban csak annyi példányban sokszorosították
az eredeti javaslatokat, a hány tagja
volt a bizottságnak, nem igen lehet remé-
nyem, hogy kívánságom teljesül. „Azóta sem
volt kezemnél ez a két felirati javaslat
— mondotta Tisza — de megnézem, nincsenek-e
meg írásaim között. Felkelt az asztal-
től, átment a másik szobába, s nem mult el
öt perc és már átadta Kónyinak az 1866-iki
két felirat eredeti példányait.

A bihari pontok.

Alig találunk a magyar politikai életben a
bihari pontoknál érdekesebb politikai enunciaciót.
Programm volt az, egy életre szóló nagy pro-
gramm, amelynek megvalósítása elé nagy remény-
séggel nézett az ország. Mesterműve volt az Tisza
Kálmán, ki ezekben a pontokban velősen és
tömbören fejezte ki azt a sok nyílt és titkos vágy-
akozást, amelyeknek esszenciája Magyarországnak
minden irányban való teljes függetleni-
tése volt.

1868-ban vagyunk. Az alkotmány helyre van
állítva, az országgyűlés működik. S a fiatal par-
lament baloldali pártjában mihamar szakadás áll
be. Az ok, mely a szakadást előidézte, igen ne-
vezetesen közigazgatási kérdés. Menni vagy nem menni
— a delegációba? S ez a kérdés represszív hatással
volt a szilárdan együttműködő pártokra. Éreztek
a helyzet fontosságát és iparkodtak lehetőleg orvos-
olni. S az orvosszert Tisza Kálmán sikertől
megtalálta. A bihari pontok voltak az a raszgatási
szer, amely a szétmállott pártok újra megadta a régi
egységét s új erőt adott a régen folytatott küzde-
lemre. Tisza Kálmán 1868. március 17-ére érkező-
ket hívott egybe Nagyváradra, melyen az országgyűlés
baloldali pártjának mindkét frakciója
résztvett. Az értekezletet Miskolczy Lajos nagy-
váradi szállásán tartották meg. Azzal kezdték
a gyűlésezt, hogy felolvasták az ugynevezett *ju-
nusi programot*, amely a baloldali pártnak
hivatalos programja volt a koronázás után
vagyis a szakadás előtt. Ez ellen a pro-
gramm ellen, annak felolvasása után, senki sem
szólt fel. Kielégítette az még a Jókai-frak-
ció is, de sőt az értekezleten résztvett több ro-
mán is felszólt és a programhoz csat-
lakozott. E felszólalások után *Gyalóky* indit-
ványozta, hogy alakítsanak bizottságot, amely
a párt politikai vezéreszméit foglalja össze.
Az indítványt lelkesen fogadták s a bizott-

ság kidolgozta a nevezetes pontokat, melyek-
ket 1868. április 2-án között a vezérek helyén
egy *Hon* mint a *Hazánk*; a párt erdélyrézsi
közölnye, a *Magyar Polgár* pedig április 5-én kö-
zölte. Es széles e hazában mohón olvasták a
bihari pontokat, amelyekhez szinte odatapadt
Tisza Kálmán egyénisége.

De miről is szóltak a bihari pontok? Leg-
előbb is kimondták, hogy Magyarország semmi
más nemzetnek, vagy országnak alá nem ve-
tett, szabad és független ország. Hogy ennek
következtében az országgyűlési baloldali párt fő-
feladatának tekintik, hogy minden alkotmányos
eszközzel odahasson, hogy mindazon törvények,
melyek a haza függetlenségével ellentétben álla-
nak, megszüntetessenek, mindazon törvényes in-
tézkedések pedig, melyek biztonságára szükségé-
sek, létesítsenek. Megszüntetendő ennél fogva
a delegáció intézménye, a közös minisztérium s
létesítendő magyar hadsereg, pénz- és kereske-
delmi ügyeink függetlenítendőik és hazánk tör-
vényes függetlensége diplomáciai uton is elis-
merítendő.

Ime a bihari pontok, melyekhez nagy tüze-
rel szegődött Tisza Kálmán s amelyek később
annyi keserűt okoztak nékie. Mert amily szálló-
igévé lettek a bihari pontok, épp ugy lett szálló-
igévé 1875-ben, mikor Tisza Kálmán fuzionált a
Deák-párttal s ezzel a nagyváradi híres program-
tól eltért, hogy *Tisza Kálmán szöveg akasztotta a
bihari pontokat*. Ugy járt e pontokkal Tisza Kál-
mán, mint a Goethe híres szellemidéző-inasa, aki
ellessett valami gazdája mesterségéből, de a föl-
idézett szellemeket nem tudta régi alakjukba
visszavarázsolni. Alig ért még államférfit kémle-
letlenebb támadás, mint Tisza Kálmánt a bihari
pontok felrétételénél. Sokat citálták rája a híres
nyilatkozat utolsó passzusát, hogy az újból egye-
sült párt *határozottan fog a kitűzött irányban ha-
ladni, de higgadtan fogja megválasztani működésére
az időt*.

Es Tisza Kálmán higgadtan élte bele ma-
gát a megváltozott viszonyokba s a bihari pon-
tokat rozda marta az idő vasfogán, ahová
akasztódtak. . . .

A Janszky-ügy.

Tisza Kálmán kormányzásának legvibarcosabb
napjai *Janszky* Lajos vezérőrnagy nevéhez fűződnek.
Janszky az 1866-ik évben Budapesten parancsnoka
volt a 61-ik gyalogdandárnak. Nevét 1866. május
21-én hírelenül országszerte hirdették tette egy be-
széde, amelyet Budavár visszafoglalásának évtördölő-
jében mondott a budai temetőben, midőn ott a főváros-
ban állomásozó műszaki csapatok tisztjeivel megko-
szorozta Hentzi tábornok sírját. Beszédében Hentzit
mintaképp ajánlotta a tiszteknek.

E beszéddel maga ellen zúdította a közzvéle-
ményt. A képviselőházban másnap két függetlenségi
képviseelő interpellált s ugyanezen a napon az egye-
temi ifjúság is megmozdult. Nagy utcai tüntetést ren-
deztek Janszky ellen, macskazenét adtak neki s abla-
kait is bevették.

Május 24-én válaszolt Tisza Kálmán a Janszky-
ügyben hozzá intézett interpellációkra. A felzúduló köz-
vélemény lecsillapult, mert Tisza Kálmán miniszter-
elnök Janszky tábornok eljárását *tapintatlannak és
helytelennek* mondta. Hozzátette beszédéhez azt is, hogy
elitől véleménye megegyezik a döntő katonai körök
nézetével.

Tisza Kálmán e beszéde nagy elégedetlenséget
keltett Bécsben a magasabb katonai körökben. Ennek
az elégedetlenségnek *Albrecht* főherceg kifejezést is
adott egy pohárköszöntőjében, amelyet Rózsniában
mondott. Néhány nap mulva pedig gróf *Belcredi*, volt
osztrák miniszter, szintén élesen nyilatkozott Tisza
ellen az osztrák birodalmi gyűlésen.

A vihar erre újra kitört. Az egyetemi ifjúság
újra tüntetni kezdett. Napokig tartó utcai zavargások
törttek ki s katonaságot kellett az utcára kivezényelni.
Es ekkor sajátságos események történtek. A katonaság
rohamot intézett a tömeg ellen, amely alkalommal
egy munkást leszurta és sok embert megsebesítettek.
Igy tartott az utcai harc június 10-éig, amikor a ka-
tonaság előre megállapított terv szerint körülfogta a
tüntetőket és 710 embert letartóztatott.

A közvélemény várta és hangosan követelte is,
hogy a mélyen megsértett nemzeti érzületet magasabb
helyről jövő intézkedésekkel fogják kiengesztelni.
E helyett csattanós válasz érkezett. *Janszky* előléptet-
ték hadtestparancsnokká, az akkori budapesti hadtest-
parancsnokot, *Edelsheim-Gyulai* Lipót bárót pedig
nyugdíjazták.

Újra nagy lett az izgatottság. Képviselőkből és
polgárokból nagy bizottság alakult amely augusztus
1-én négygyűlést tartott a Janszky-ügyben. S a négy
hónap óta háborgó közvélemény, ki tudja, mire ragad-
tatja magát, ha augusztus 11-én meg nem jelenik a
hivatalos lapban egy királyi kézirat, amely *Edelsheim*
báró nyugdíjazását azzal okolta meg, hogy az tisztán

katonai szempontból történt és hozzáfüzte, hogy sajnos,
ha egyes tények miatt az egész hadsereg kedvezőtlen
bírálat alá vetetik.

Es ezzel a kéziratral sikerült leszerelni a vihart,
amely igen veszedelmesnek mutatkozott.

Az utolsó beszéd.

Az abrudbánya-vevesspataki választókerület kül-
döttsége előtt mondta Tisza Kálmán utolsó beszédét.
Ez évi január 18-án hozta a kerület küldöttsége az
Ösz államiérfinak a mandátumot, amelyet egyhangu
lelkességgel juttatott neki a választópolgárság. Új
emberek jöttek Tisza elé új választókkal kötött ös-
meretséget, miután Nagyváradon a tavalyi választáson
meglepp vereség érte. A választási elnök, *Molnár* Al-
bert beszédére Tisza Kálmán, akinek hangján érzett
még a nemrégiben kiállott súlyos betegség, átvéve a
mandátumot így lelet:

Nagyon köszönöm először is a hozzám
intézt szívélyes szavakat. Köszönöm aztán
lelkem mélyéből azon megbízólevelet, amelyet
most átadtak; köszönöm, mint előttem nagy-
becsű bizalmuk jelét, de köszönöm azért is,
mert nem tagadom, jól esik nekem, hogy
ezen megbízóleveleről erejénél fogva visszatér-
hetek arra a térre, amelyen több mint negye-
ven évig működtem (Lelkes éljenzés.) bizony
elég fáradsággal és munkával.

Különben végtelenül sajnálom, hogy egész-
ségem nemcsak azt nem engedte, hogy fel-
szólításuk vétele után megjelenjek a választó-
kerületben, de még azt sem engedte, hogy
most hosszabb fejtegetésekbe bocsátkozzam,
vagy legalább, hogy a mai napot önökkel
társalagva tölthessem. De remélem Istentől,
hogy egészségem helyreáll és akkor kár-
pótolni fogom magamat, mert elmegyek
a választóimat meglátogatni otthonukba. (Fel-
kiáltások: Hozza Isten!) Elmegyek, hogy sze-
mélyesen szótneve szerezzek magamnak tu-
domást arról, hogy választókerületemnek mik
volnának valódi érdekei, hogy aztán célsze-
rűben szolgálhassam mindazon érdekeket,
amelyek az általános, az országos érdekek
keretében befelelnek. (Elnék éljenzés.)

Engedjék meg, hogy egyen egy pár rövid
szót befejezem köszönetem nyilvánításával s
azon kérelemmel, vegyék jó néven és közöl-
jék küldőikkel is azon kívánságomat, hogy
az isten mindnyájukat családjukkal együtt —
akinek van — legjobb áldásával áldja meg.
Engemet pedig tartsanak meg szíves jóindu-
latukban. (Hosszantartó, lelkes éljenzés.)

Apróságok.

A Deák-párt végső napjait élte. Az öreg Deák
Ferenc egyre jobban gyengélkedett gróf Andrássy
Gyula messze volt Bécsben.

Az utolsó Deák-párti minisztérium a párt ha-
nyatlásának kétségletlen bélyegét viselte magán. Pedig
a Bittó-kabinetet a balközépről vett Gyucz Kálmán-
nal erősítették.

A Gh. czivel nyert támaszt maga Andrássy nem
sokra becsülte. Kitűnik ez Andrássynak abból az ér-
dekes nyilatkozatából, amelyet Kandó Kálmánhoz
intézt, amikor ez így szolt hozzá:

— Kegyelmes uram, jó hirt mondok, Gyucz
Kálmán nagyon közeledik.

— Süsd meg — mondá Andrássy — Gyucz
egy vén pecsovics, egygyel több vagy kevesebb, rám
nézve mindegy. Mondá, hogy Tisza Kálmán közele-
dik, akkor örvendeni fogok. . . .

A tiszaszéllári pör tárgyalása idején Tisza Kál-
mán címére, ki akkor minisztereink volt, minden
hétén két-három levelezőlap érkezett. A levelezőlapok,
melyek egy kézírásból eredtek, a legképtelenebb sér-
téseket tartalmazták, s az ország különböző városai-
ban letek tartalmazták. *Stesser* József miniszteri tanácsos,
ki akkor elnöki titkár volt, sorra átadta a levelező-
lapokat Tiszának ki azokat nagy figyelemmel olvas-
gatta. A titkár megkérdezte, hogy ne indíttasson-e
nyomozást irókij kipuhatolása iránt.

— Minek, barátom? — mondotta Tisza Kálmán
— én nem vagyok kíváncsi a személyére.

Vagy három hónap után egyszere elmaradtak
a levelező apok. Tisza Kálmán, mikor vagy két hétig
nem kapott újat, azt kérdezte *Stesser*től:

— Hát nem jöttek levelezőlapok a címemre?

— Nem, kegyelmes uram.

— Ej, ej, úgy látszik, az a barátom végképp
szakított velem.

Tisza Kálmán nagyváradi beszámolóit után híres
banketeket szoktak rendezni Nagyváradon. Egy or-
szággyűlési képviselő, aki sok ilyen banketen jelen
volt így mondja el Tisza Kálmán egy ebédjét.
A Rózsabokor-vendéglőben volt a banket s mint
idegen megyéből való képviselő, a Tisza szomszéd-

ságában ültem az asztalnál, ami később javamra volt. A menü természetesen nem volt kielégítő, kivált a gourmandok számára. Ezernyi embernek nem is lehet jól főzni — de meg a Tisza-banketnek az az ékes-ségük, hogy olcsók és szegényesek. Mindenki maga fizeti a convertjét és hogy eljöhessen a legszegényebb választó is, nem lehet az étlapra tenni se fácánt, se burgundi bort.

Alig hogy elkezdtek tálni, egyszerre csak ott terem a Tisza háta mögött egy kacsiás, pirosposztás képi szolgálo, negédesen riszálva a kurta szoknyáját, melynek szélei ingerlőn csopakták meztelen lábikráit. Két omló aranyzsinór bor volt a kezében.

— Tiszteletli a kegyelmes urat Tóth Ferenc tekintet ur (a név nem ártok jó) és itt küldi köstölre ezt a finom bort, de hogy azt mondja, egyedül tessék kiinni, mert nincs belőle több.

— Köszönöm, fiám — mondá nyájasan a generális — adja át a tiszteletemet Tóth Ferenc uramnak.

Persze a szomszédság protestált, hogy a nagy közlegény egyedül igya meg a pompás pecsenyebort, amiben legott kompromisszumra is lépett velünk. De alig kezdtek a gazdálkodást, midőn ismét nő riakusuhogás üde szele rezzenett fel diakurzusunkból. Hátrazánk, hát egy fitos orru csinos szobacious lépett nagy nyalkán Tisza Kálmán felé, egy főhéher szalvétával letakart talat hozva. Még oda se ért, már peregni kezdett a nyelve:

— Tiszteletli Majcsayné nagysága (a névett megint nem ártok helyt) és hogy im, megtudta, hogy a kegyelmes ur itt ebédel, hát egy kis málnás-lepenyit süttött, mert hogy — azt mondja, hogy nagyon szereti a kegyelmes ur.

— Biz az igaz — szóló Tisza mosolyogva s két szeméből csupa jószág áradt. — Senki se találja azt úgy el, mint a maga asszonya. Csak mondja meg otthon, hogy nagyon örültem neki, hogy rám gondolt. Így ment ez aztán egész végig. Barátné asszonyom egy fazék töltött kóspásztát offerált fel, egy gabonakereskedő valami főlégés likört kapott egy angolországi ismerősétől, azt állította oda Tisza elé a feketeköz útnára.

Szóval úgy éltünk a generális közelében, mint valami kanonokok — míg a lejobb ülő igazi kanonokok, mert ott volt Széchenyi Jenő és esetleg mások is, koplaltak. De még a jó kosztal is jobban esett az a magyaros, minden parádétól ment kényeztetés, melyben képviselőjüket részesítették s amelyet nem a feltűnni vágyás hoz létre, amely csak a szivekből fakadhat. Gyönyörű volt látni a hatalmas dinasztát a hajdani nagy miniszterelnököt, aki császárok abroszához tőrtülte már sokszor a száját, amint ilyen patriárkálisan téplálják, és ő maga azt végtelen egyszerűségben egész természetesen találja.

A nyolovanas években történt. A költségvetési vitában Grünwald Béla, Tiszának legelkeseredettebb politikai ellenfele, hatalmasan ostromolta erős ellenfelét. Napirenden korruptió volt. Grünwald Béla azzal ért el rendkívüli hatást, hogy a vármegyei életből hatvan esetet sorolt fel egymástán. Hatvan megyei tisztviselő, körjegyző sikkasztásról rántotta le a lepet és az egész Házat lázas indulatba hozta.

Már két óra elmúlt és az egész Ház a Grünwald leleplezésének hatása alatt állott. Ekkor állott fel Tisza miniszterelnök és eleinte az ellenzék dühével küzködve, két perc alatt megváltoztatta a Ház hangulatát.

— Igaza van, ugymond, Grünwaldnak abban, hogy sok sikkasztás történt az utóbbi időkben. Csak a levont következtésekben ninosen igaza. Az ő beszéde éppen a korruptió nem létezését igazolja. Mert ha korruptió volna, akkor a kormány elusszolná a sikkasztási eseteket, akkor Grünwald ur azokról mit sem tudna és nem volna képes határos beszédek tartani a kormány ellen. De éppen az bizonyítja, hogy ninosen korruptió, mert mi a sikkasztásokat nem pállástjuk. Ezeknek — végte hatalmas röpösztát Tisza — nagy része egybbiként amá régebbi kormány idejéből származik, amelyeknek lelkes híve méltóztattott lenni.

Tisza Kálmán a husvétii ünnepeket rendszerint leányánál b. Radvánszky Bélánál töltötte Sajó-Kasán. Egy környékbeli nyugdíjas ősvegy asszony valahogy keresztül tudta vinni, hogy Tisza miniszterelnök az ő kérelmével husvétii üdülése közben a sajkó-kaszi kastélyban hallgassa meg. A gyászruhába öltözött ősvegy a miniszterelnök elé járult és évi nyugdíjának felemelését kérelmezte.

— Segítsen rajtam, kegyelmes ur mondá, mert nyomorgok, koplalok.

Tisza Kálmán gyanakodva nézett végig a jól megtermett asszonyságon, aztán száraz bombomíával jegyzé meg:

— Kérelmét tudom méltányolni, de engedje meg

hogy kifejezzem ama hitemet, hogy az ön testi állapota nem árulja el a koplalást.

A tréias tónus bizalmassá tette a szókimondó asszonyságot is.

— Ne tessék a látszat után ítélni, kegyelmes ur. Hisszen a kegyelmes urnak mindene megvan, amit csak szemé-szája megkíván. És mégis úgy néz ki, mintha a lélek csak hálai járna beléje.

Tisza Kálmán rögtön röpösztörtözött:

— Asszonyság! Az ön igazsága is csak látszólagos igazság. Mért arra van elég eset, hogy jólétben levő ember sovány. De a koplalásból még senki sem bizott meg.

Az öreg Csanády Sándor tudvalevőleg nagy ellensége volt Tiszának. De azért folyton leste minden szavát, hogy abba beleköthessen. Egy ízben, amikor Csanády rettenetesen lehaáarúlózta Tiszát, a beszéd után Tisza azonnal felállott, hogy reflektáljon az elhangzott — többi beszédekre. Csanády hácsi szentül híven, hogy a miniszterelnök most ő vele fog polemizálni, kezét tüleire tette, de még így sem hallotta jól a gyengehangú Tisza szavait. Mérgesen rárvált:

— Hangosabban.

Tisza pedig stoikus nyugalommal visszafelelt:

— Mindenki olyan hangosan és olyan okosan beszél, a hogy tud.

Mintán Andrassy Gyula lemondott a külügyminiszteri méltóságról, erősen tartotta magát a hir, hogy a felség Tisza Kálmán miniszterelnököt óhajította megnyerni Andrassy utódául. Tisza Kálmán azonban a külügyminiszteri állást nem fogadta el s ezt a következő emlékezetessé vált szavakkal okolta meg:

— Olyan akarok lenni, mint a folyó, amelynek nevével viselem s amely Magyarországon ered és Magyarországon végzi be pályafutását.

Mikor egyszer vacsorázás közben Tisza Kálmán előtt erősen korholták a nemzetiségeket, Tisza figyelemmel hallgatta a kifakadásokat, aztán így elmélkedett:

— Nem egészen így áll a dolog. Ami nemzeti-ségeinknek csak egy része olyan, mint a tiszteletes bora. Mikor tudniillik a legutós ebédre volt hiva a tiszteletes urhoz, a pap nagyon rossz, savanyu bort adott az asztalra. A légátus megkóstolta a bort, aztán többé nem nyult hozzá.

— Ígyál, kedves őösém, bizgatta a tiszteletes a légátust.

— Köszönöm, nem kérek.

— Csak ígyál, hiszen a bor jó.

A légátus keserüen felelt:

— A bor jó, de ez a bor nem jó.

BELFÖLD.

A székekelyért. Mint értesülünk az igazságügyminisztériumban e hó 22-én az igazságügyminiszter kezdeményezésére bizalmas értekezlet volt a székekelyi arányosítások és gátosítások terén felmerült panaszok orvoslása tárgyában. Ez értekezletre, amelyen Mohay Sándor államtitkár elnökölt, valamennyi székekelyi képviselő hivatalos volt, akik a meghívásnak szép számban eleget is tettek. Beható eszmecseré után abban állapodott meg az értekezlet, hogy mindazokat a bajokat, amelyeknek orvoslása az anyagi, vagy alaki jog módosítását követeli, a nyár folyamán tartandó székekely kongresszuson fogja beható tanácskozás és javaslatlétel tárgyává tenni és óhajításait konkrét alakban az igazságügyi kormány elé terjeszteni, a netaán szükséges törvényhozási, vagy rendeleti intézkedéseknek való felhasználás végett. Addig is a székekely képviselők Bedő Albert, Györffy Gyula és Sebes Dénes képviselőket jelölték ki, mint olyanokat, akik az igazságügyi kormányval a kérdésekre néve az általános érintkezést közvetítik.

HIREK.

Budapest, március 23.

— **BUDAPESTI NAPLÓ.** Március 15-én új előfizetés nyílt a Budapesti Naplóra. Kérjük azokat a tisztelt olvasóinkat, akiknek az előfizetés ezen a napon lejárt, méltóztassanak a megújításról idejekorán gondoskodni, hogy a lapot akadálytalanul küldhessük tovább.

— **Püspöki jubileum.** Máramaros-Szigetről írják: Pável Mihály nagyváradi görög-katolikus román püspök jubileuma Máramaros-Sziget mellett, a püspök

szlatinai birtokán egész csöndben ment végbe. Az érdemes püspök kerülm akarta Nagyváradon a zajos ünneplést, mely a 75 éves aggastyáának már terhére lett volna és ezért jött Máramarosba, hogy itt áldozárságának 50-ik évfordulóját egész csöndben ülhesse meg. E hó 21-én délelőtti misét mondott a szlatinai községi templomban, amelyet ő építtetett, megáldotta a népet s azután fogadta a tisztelgők nagy számát, akik Máramaros-Szigetről és az egész vármegyéből érkeztek. A főpap üdvözlésére minden felől igen sok távirat érkezett.

— **Nagyheti ájtatoságok a Mátyás-templomban.** A budavári koronázó Mátyás templomban ma délelőtti, fél tíz órakor virágsejtelés volt rövid körmenettel, mely után, dr. Nemes Antal apátplébános nagy misét tartott. Nagy szerdán az egyházi énekkar, délután öt órakor a kóruson Jeremiás próféta siralmaait adja elő. Nagy csütörtökön délelőtti kilenc órakor ünnepi nagy mise lesz; mise alatt a hiveket megáldoztatják. Délután öt órakor az énekkar ismét Jeremiás próféta siralmaait adja elő. Nagypénteken délelőtti kilenc órakor osonka gyászmisét tartanak és az oitári szentséget a sirba helyezik. A sirt a délután folyamán már meglehet tekinteni. A szent sir a leg-gazdagabb és a legpompásabb lesz az összes fővárosi szent sírok között. A sirhoz szükséges kellékeket a templom újonnan vásárolta hatvan ezer koronáért. Nagyszombatban reggel hét órakor tűz, gyertya és keresztelvíz-sejtelés lesz és a szentelések után kilenc órakor ünnepi nagymisért tartanak. Az ünnepélyes feladatási körmenetet délután hat órakor tartják katonazenekarral. Husvétvasárnapján reggel a határai mise után a husvétii eledeleket szentelik meg, délelőtti tíz órakor ünnepi nagymise, délután öt órakor tisztelés és vecsernye lesz. Husvéthétfőn délelőtti 10 órakor nagymisért tartanak, mely alatt a Budai Dalárda Volkmann d-dur miséjét adja elő, délután öt órakor pedig vecsernyével lejezik be az egyházi ünnepeket.

— **A hivatalos kéz.** Pétervárról táviratozzák: A hivatalos lap jelenti, hogy olyan körülmények következtében, amelyekről a tudományos akadémia nem tudott, Gorkij-Maximnak az akadémia tiszteletbeli tagjává való választása érvénytelennek jelentetik ki. Gorkij ellen a bünvádi perrendtartás 1531-ik §-a alapján vizsgálatot indítottak volt. Ez a szakasz az állam ellen tervezett bűntettek vonatkozik.

— **Egyházközségi közgyűlés.** A pesti ág. hitv. evang. németajku egyházközség ma délelőtti a deák-terti evangélikus főgymnázium disztermében Fuszek Tivadar egyházielügyelő és Schrans János lelkes ketős elnöklét mellett közgyűlést tartott. Az egyháztanács jelentésének s a szármadások elfogadása után Schrans János lelkes felolvasta az évi jelentést, melyben részletesen ismerte a lefolyt év fontosabb egyházi és gyülekezeti eseményeit s kegyelettel emlékezett meg Schler János és Wallerdorfer János buzgó presbíterek elhunytáról. A közgyűlés a jelentést tudomásul vette és a lelkesnek fíradóságáért köszönetet szavazott. Ezután megválasztották az egyházmegyei közgyűlési követeket.

— **A dévai tanítójelöltek Budapestén.** A dévai állami tanítóképezdének hatvanöt növendéke érkezett ma tanáraik vezetése alatt a fővárosba, hogy meglekintsék annak nevezetességeit. A növendékek, akiknek nagy része románajku szülők gyermeke, már ma is sokféle jártak, gyönyörködve fővárosunk szépségében. Betekintettek a Newyork-kávéházba is, ahol a tulajdonos, Harsányi testvérek gazdag oszonnával vendégelték meg az ifjakat. Vendégszeretükért a tanári kar egyik tagja lelkes tószban mondott köszönetet.

— **Siketnémák gyermekek felvétele.** A siketnémák szegedi intézetének felügyelő-bizottsága felhívja azon szülöket akik 7—12 éves siketnémák gyermekeiket a siketnémák szegedi intézetébe felvétetni óhajtják, kérvényeiket a bizottsághoz címelve, mielőbb küldjék be. Bővebb felvilágosítással az intézet igazgatósága szolgál.

— **Megörült aljárásbíró.** Kinos jelenet játszódott le ma délelőtti a Gyorskocsi-utca 8-ik számú házban. Dr. Ferenczy István aljárásbíró hirtelen megörült és kitört rajta a dühöngés. A szerencsétlen ember tébolyának csaknem áldozatul esett a VIII-ik kerület derék kötelességtudó tisztii orvosa, dr. Janovics Sándor. Dr. Ferenczy ugyanis — miután kitört rajta az örülség — lakásán öszszetört és zuzott mindent és revolverrel a kezében lelővéssel enyegedett mindenkiket, aki megközelítte. A házbellek értesítették a tisztii orvost, dr. Janovics Sándort, aki hamarosan felkereste a megörült aljárásbíró. Ferenczy azonban a revolvert Janovicsra szegezte, elstörtötte s nyomban utána a revolverben még volt három golyót is kilötte. Szerencsére egy lövés sem talált. Ekkor azonban az örült rávetette magát a tisztii orvosra és a revolverrel a fején súlyos sebet ejtett. A legválságosabb peroben érkeztek a rendőrök. Az örülttel ezek is alig bíriak s Ferenczy dulakodás

közben egy beretvával *Hujber* Ernő rendőrt is megvágta. Végre hosszas küzdelem után sikerült beszállítani a lipóthezei tébolydába.

— **Ingyen kenyér.** A kenyérszító boltokban pénteken 16068 adag kenyéret osztottak ki. Ebből a Podmaniczky-utcaiban 10892 adag, az Óbudaiban pedig 5176 adag került kiosztásra.

— **Körözött család.** A baseli rendőrhatalóság egy család köröz és megkereste a budapesti főkapitány-ságot is, hogyha a szökevény, aki nevével utazik, Budapestre jönne, nyomban tartóztassa le. A család neve *Hoane Zourek Flattau*. Oroszországban született 1869-ben. Családos ember, egy két éves leánykája van és a feleségét *Ruchlja* Wahrmann-nak hívják. Hoane Zourek Flattau vagyonukból kereskedő volt és nagy nyomorban élt. Foglalkozást nem kapván úrfanfanganon kieszelt csalással egy óriási vagyon birtokába jutott. Udvarolni kezdett *Time Bella* cseledeleány, aki egy övegy *Brunschwig* Rosine nevű duszgázodt magánzódnól szolgált. Heves szerelmi vallomások között rábírta *Time*t arra, hogy asszonya értékpapirjait ellopja, azt ígérve a leánynak, hogy együtt szöknék meg. A leány hallgatott a csábítóra és asszonyának 120 ezer franknál többet örök papirjait ellopotta. A leány át is adta az ellopott érték-papirokat *Flattau*-nak, aki nyomban eladott 5 darab svájci vasuti kötvényt 4950 frankért egy baseli bank-nak. A leány természetesen hibába várta Flattaut, aki megszökött ugyan, de a feleségével. A rászédett leányt a baseli rendőrség letartóztatta, a házaspárt pedig körözi.

— **Betörés Szerenosen.** *Sátoralja-Ujhelyről* írják: Szerenosen eddig ismeretlen tettesek betörték *Weinstock* ottani kereskedő üzletébe, miután előbb az üzlet falát áttörték. A betörők elvitték az üzletben talált összes pénzt, azután betörték *Altman* kereskedő üzletébe is. Itt az éjjeli örök észrevették a garázdálkodásukat, mire a gonoszlevek az éjjeli örök ellen fordultak és revolverből öt lövést tettek rájuk, de szerenósere senki sem találtat el, a betörők elmenekültek.

— **Cselédek bosszúja.** Nyíregyházáról táviratozzák, *Láng* Zsigmond kisvárdai tekintélyes földbirtokost *Wahrmann* Rendőre volt jószágigazgatóját a reggel kocsisa és bérese az istállóban agyonütötték, mert *Láng* állítólag tegnap este megverte őket.

— **Cipészeti szakelőadás.** Az első budapesti magán cipész-szakiskolában *Both* József szaktanító március 24-ikén szakelőadást tart a lábunk gipszben való lemintázásáról. Az előadás ingyenes.

— **Cigányzene a Telefon Hirmondóban.** A Telefon Hirmondó hétfő este előzetesnek szórakoztatására cigányzenét fog közvetíteni. E cigányzene-közvetítés 8 óratól 11 óráig tart, de megszakítás szünet 8 óra 15 perckor, mikor a külföldi tözdezárakat olvassák fel és fél 10-10 óráig, mikor az est folyamán érkezett legújabb híreit olvastatja fel a beszélő újság. Az egyes zeneszámokra, melynek közvetítését az Elite-és az Emke kávéházól történik, riadójellet hívja fel az előzetesek ügyelmét a Telefon Hirmondó.

(x) Legmegbízhatóbb gépolaját és olajpogácsát szállít a magyar olajipar részvénytársaság, Budapest, VII., Károlyi-körút 3.

SZÍNHÁZ, ZENE.

— **Matiné.** Fényesen sikerült a matiné, amelyet a „Budapesti V. polgári leányiskola és női kereskedelmi tanfolyami volt iskolatársak szövetsége” *Vész* Józsefnél védműködése mellett ma délután tízenegy órakor a Royal-teremben rendezett. Az egyesület, amelynek sorában a fővárosi hölgyvilág számos előkelő képviselője szenteli működését a játékos ólnak, ezúttal először lépett a nyilvánosság elé és fényesen sikerült matinéjával imponálni zárja le az idei hangverseny-szezont. Régióta nem láttunk együtt amnyi szép asszonyt és leányt, mint ma délután a Royal-teremben. Változatosan gazdag volt a műsor, amelyet művésztalálatok számos előkelőségének közreműködése magas színvonalra emelt. A hangversenyt *Polányi* Elemér tanár, a jeles zongoraművész nyitotta meg, akinek művészetében mindig szívesen előadósunk. Rubinstein: Barcaroljának mesteri előadásában ismét élveztük billentyűvészesének lágy árnyalatait, majd brilliáns virtuozitását a Paganini-féle koncert-étűdében, amelyet Liszt átíratásban játszott, a nagyszerűségű művészt zajosan ünnepelték. — Riadó tapsvihár zúgott fel a teremben, amikor a dobogón *Ney* Dávid, az Operaház mesterdalnoka jelent meg. Löwe műsorából énekelt két dalt: *Die Uhr* és *Das Erkennen* frenetikus tetszés mellett. A kitűnő művész organuma különös pompában ragyogott és mint az orgonaszó, töltötte be a termet, fényesen és melegen. A közönség tüntető tapsviharárt ráadásul jól kénytelen megköszönni. — Ungváncsak tüntető tapsvihár fogadta már megjelenésekor *T. Deli* Emma asszonyt, a *Nemzeti Színház* kiváló művésznőjét, aki az ő csodás finomságával és nemes bensőségével néhány apró költeményt szavalt. Valóban megérdemli

azt a melléknevet, amelyet egy okos asszonytól róla hallottam: a szavaltat *Barbija!* A művésznőnek sokszor kellett megköszönnie a közönség hálás tapsait. — Nagy művészi jelentőséget adott a matinének *Róna* Józsefné, a kiváló énekművész közreműködése, akit — sajnálatunkra — az idei hangverseny-szezonban egyetlenegyszer se hallhattuk a nyilvánosság. Hogy a nemes dalművészetnek ezt a hivatott asszonyt most mégis hallhattuk, külön ad értéket a matiné művészenek; Rubinstein: Es blinkt der Thau, Brahms: Meine Liebe ist grün... kezdetű dalait énekelte, továbbá *Tarnai* románót is. A jeles művészön bensegese előadása, mely nemessége, éles jellemzése és ragyogó szopránja valósággal elragadta a közönséget, amely addig nem is nyugodott, míg ráadásul nem kapott. — Ezután *Tollagi* Adolf, a népszerű és közkedvelt komikus humoros népdalegyveleget adott elő *Kéri* Stefánia kisasszony jeles zongorakísérete mellett. *Tollagi* közönségünk ünneplé kedvére, viharos derűtséget keltett mesteri előadásával és nagy, lelkes tapsban volt része, amely alig akart elmúlni. — Végül *Szilágyi* Arabella asszony, feledhetetlen Brühildának nagy művészetét is élvezhettük. Gyönyörű organuma csodás erőben égett és sok fényt adott Schumann, Mendelssohn és Michalovich egy-egy dalának, amelyet mély érzéssel és egyéni varázssal énekel. A közönség, amely már megjelenésekor úgy ünnepelte a művésznőt, mint a hogy csak feledhetlen kedvenceit szokta, minden szám után lelkes tapsvihárban tört ki. — Az egyes énekszámokat *Mayer* Gusztáv tanár kísérte zongorán a töle megszokott diszkrétóval és kitűnő biztonsággal. — *Gergely* István pedig két költeményt olvasott föl.

— **Színész-növendékek vizsgálja.** Az országos magyar királyi színművészeti akadémia első osztályának az évről vizsgálatát volt ma este a Várszínházban. A *Constantin* abbé, *A nagy mama* és a *L'nyáj dalai* egy-egy felvonását adták *Csillag* Teréz növendékei, a zsűlölésig megtelt színház díszes publikuma nem győzött tapsolni a fiatal gárdának, amelyből első sorban *Várady* Arankát és *Batizalvy* Elizát említjük meg; az előbbinek meglepően biztos játéka, a szerepében való tudatos beleélés és az odaváló nagy megtalálása a főérdeme, — az utóbbi bájos megjelenésével és poétikus előadásával hatott. A nők közül még *György* Blanka tűnt fel, helyes, jól felfogott alakjaival (két szerepe is volt) és *Biro* Irén, aki gyűszőlővel beleszületett az *Alsógyógy-tele* szerepkörbe. *Kacsok* Fatime igyekezett a nagy *Prielle* után a „Nagy-mama” szerepét eljátszani és ez dicséretre válik. A férfiak között egy vált ki kitűnő komikus talentumuk: *Rátkai* Márton, aki három, — teljesen más zszerű — szerepében három pompás figurát adott. Jók voltak még: *Beregi* Sándor, *Gere* Zeigra és *Kocsis* Loránt is. Az egész ensembelt tekintve is csak dicső-röleg nyilatkozhatunk, ami — tekintetbe véve, hogy a fiatalok még jóideig padbanlító talentumok maradnak — nagyon szép eredménynek mondható. A sürrin felhangzó tapsokból előkelő rész jutott *Várady* Antal igazgatónak és *Csillag* Teréznek, aki a katedrán is oly lelkes ambícióval szolgálja a művészetet.

— **Bucsunénap a Színész Akadémián.** Az Országos Színész-Akadémián megható ünnepély folyt le ma délután, mikor az Akadémia végzett növendékei bucsút vettek intézetüktől, hogy most már a magyar kultúra papjaivá legyenek. A szép ünnepély, melyen a közoktatásügyi miniszter *Kadocsa* *Lippich* Elek képviselte. *Várady* Antal nyitotta meg, aki lendületes beszédben buzdította távozó növendékeit arra, hogy a magyar nyelvet, a magyar művészetet szolgálják. A megnyitó beszéd után kiosztották az okleveleket, melyeken egy-egy babérrág díszlett. Sejtelmes előjele a jövőndő dicsőségekné...

— **Massenet kintünetése.** *Bécsből* táviratozzák nekünk, hogy ő felsége *Massenet* francia zeneszerzőnek a pró literis et artibus érdemrendet adományozta, *Massenet*nek a *Mária* Magdolna című oratoriuma mai előadása előtt nyújtották át az érdemrendet.

— **Nyári színház Orosházán.** Orosházán tavasszal modern igényeknek megfelelő nyári színházat építenek. Az eredményes mozgalmat *Lukács* György főispán indította meg, akinek előterjesztésével *Szék* Kálmán miniszterelnök a szinkör építését anyagiilag is támogatja. A folyó évi első szezonban Makó vagy Komjáthy társulata fog Orosházán játszani.

MŰVÉSZET.

□ **A Képzőművészeti Társulat közgyűlése.** Az Országos Képzőművészeti Társulat ma délután tartotta rendes évi közgyűlését a Városligeti Múcsarnokban, gróf *Andrássy* Tivadar elnöklésével s nagyszámú tagok részvétele mellett. Az elnök üdvözlő szavai után, megemlékezett *Tisza* Kálmán haláláról s indítványozta,

hogy a társulat jegyzőkönyvben örökítse meg az elhunyt emlékét, intézzen a családnhoz részvét-iratot s helyezzen a ravatalra koszorút. Az elnök indítványát egyhangulag fogadta a közgyűlés, mely ezután áttért a napirend tárgyalására. Dr. *Ambrosio*s Dezső titkár előterjesztette az egyes jelentéseket, így a választmány jelentését, melyet már tegnapi számunkban ismertettünk, a társulati műterem ügyéről, a társulati segélykölcsön rendezéséről, a zárszámadásról és az 1902. évi költségvetési előirányzatról szóló jelentéseket. A közgyűlés minden vita nélkül vette tudomásul a jelentéseket, *Jeremiás* Rezső társulati tag alapszabály módosító indítványát *Jóshy* napirendre tértek. A közgyűlés sajnálatlalt vette tudomásul hogy a társulati műterembáz építését, sem a főváros, sem a közmunkatanács nem engedte meg, és *Benkő* Kálmán igazgató javaslataira kimondta, hogy az eszmét nem ejti el s mindent el fog követni, hogy azt megvalósítsa. A közgyűlés utolsó tárgya a választmány kiegészítése volt. A választás nagy igazgatóság közt folyt le s eredményét csak a legközelebbi választmányi ülésen hirdetik ki. A választással s a régi számvizsgálóknak újból való megerősítésével a közgyűlés véget ért.

TUDOMÁNY, IRODALOM.

— **Filozófiai Társaság ülése.** A Magyar Filozófiai Társaság ma délután felolvasó ülést tartott, melyen *Emmer* Kornél elnök szép szavakkal emlékezett meg az Akadémia és a nemzet nagy halottjáról, *Tisza* Kálmánról. A titkári jelentés megemlítette, hogy a társaság új folyóirata már legközelebb megjelenik. A külföldi tanulmányuton levő *Palágyi* Menyhért dolgozatát az *ujabb* német bölcséleti mozgalomról dr. *Lázár* Béla olvasta föl. Utánna dr. *Ranschburg* Pál szólt a kérdéshez, végül pedig *Kun* Sámuel emlékezett meg *Comte* Ágost filozófjáról.

— **Okori Lexikon.** A Franklin-Társulat kiadásában megjelenő, *Pecz* Vilmostól szerkesztett *Okori Lexikon*nak megjelent a 18-ik füzet, mely a munka 1-5 kötetének végét foglalja magában.

EGYESÜLETEK.

(A Mérnök- és Építész-Egyesület közgyűlése.) A Mérnök- és Építész-Egyesület tegnap vasárnap tartotta meg az évi rendes közgyűlést a tagok rendkívüli nagy érkeződéssel.

Czigler Győző elnök általánosságban rámutatott az egyesület múlt évi munkásságára, első sorban a hajózó csatornák dolgában lefolyt nagyszabású vitára, amelynek folyamán tizenhulló alapos értekezést tartottak s amelynek anyagát husz ivnyi kötetben közre is bocsátották. Hálával emlékezett meg az elnök arról a legteljesebb tényről, mely a technikusoknak is hozzáférhetővé tette a doktori címet. Az általános ipari pangásra hivatkozva *Jóshy* litotta a tagokat, hogy minden egyes tag tartsa kötelességének saját hatáskörében mindent elkövetni a helyzet javítására s kérte, hogy hazai erőket alkalmazzanak és hazai anyagot használnak összes építkezéseikben.

Ezután *Mihályfi* József titkár a múlt évre szóló tiszti jelentését olvasta föl, melyből a következőket emeljük ki. Kilenc estén át nagyszabású vita folyt az egyesületben a hajózó csatornák dolgában, melynek folyó mán a kérdést nemcsak műszaki, de közgazdasági szempontból is megvitatották. A cement kérdésben végrehajtandó kísérletekre a kereskedelemügyi miniszter husz ezer, a magyar cement gyárosok tíz ezer koronát bocsátották az egyesület rendelkezésére, mely e dolgban nagyszabású akciót fejt ki. A közutak állami adminisztrációja, valamint Budapest műszaki ügyeinek kezelése dolgában terjedelmes emlékiratot terjesztett a kormány elé. A magyar parasztházak típusának összegyűjtését is megkezdte és intézkedett, hogy a munkában levő nemzetközi miben a magyar parasztházak típusai is helyt foglaljanak. Az egyesület szakosztályai 89 ülést tartottak a múlt évben, ezeken 64 előadás hangzott el. A kormány, hatóságoknak és egyeseknek negyven esetben adott az egyesület szakvéleményét, illetőleg bírált középület terveket, és egyéb bizottságokba is kilenc esetben kértek az egyesületből bizottsági tagokat; az egyesület tehát élénken érintkezik a közönséggel és tevékeny működést fejt ki közéletünkben. — A hazánk ezer éves főnállása alkalmából alapított ezer koronával és az aranyéremmel díjazott pályázatokra megbízást adott az egyesület. *Gerece* Péternék *Arpdházi* királyi építő művészetének története, továbbá *Kakuj* Károlynak az elektromos vasutak berendezése és üzemé című munkára; e művek most készültek el. A *Hollán*-pályadíjakat a közönségben megjelent legjobb értekezésekről *Virág* József és *Müller* H. Ottó nyerték el. Az építészeti nagy pályázat (színház-terv) első díját *Jakab* Dezső nyerte el, azonkívül ezüst-éremet adott *Vágó* Józsefnek és *Gerey* Ernőnek. A könyvkiadó-vállalatban megjelent a Kuria-palota díszes monografiája *Hausmann* Alajostól és *Bogdányi* Ödön Hydrografiája. A könyvtár a múlt év alatt 431 darabbal szaporodott. Az egyesület tagjainak száma 2278. A tageszaporodás 59. A folyó évre az építészeti nagy pályázatot nagyvárasi vasúti indóháza hirdették.

ki, azonkívül elhatározták, hogy ezentúl évenként a megjelenendő magyar műszaki művek legjobbját az aranyéremmel fogják kitüntetni.

Miután a pályadíjakat az elnök átadta a kitüntetett művek szerzőinek, a választásokra került a sor. *Fábián János* az egyesületnek 18 éven át volt igazgatóját, később alelnökét tisztelet tagja választották; alelnökké lettek *Kovács S. Aladár* és *Böck István*, igazgató lett *Pompéry Elemér*, titkár pedig *Szerdahelyi Ágost*, *Mihályi József*. A választásnak most kilépett tagjai helyett megválasztották: *Ambrozovics Bélát*, *Alpár Ignácot*, *Kvassay Jenőt*, *Geduly Gyulát*, *Hoszapotay Alajost*, *Józsa Lászlót*, *Landgraf Jánost*, *Zsigmondy Bélát*, *Fittler Kamillt*, *Just Ferencet*, *Schustler Józsefet* és *Nagy Dezsőt*. — A: Egyleti Tanács tagjai: E. Illés Aladár, Nagy Dezső, Böck István, Mihályi József és Fábián János. — A szokatlan nagy számmal megjelent tagok nagy része a közgyűlés kedélyes lakomáhozült.

(A méhészeti gyűlés.) A Magyar Ors. Ág. Méhészeti-Egyesület vasárnap délelőtt tartotta az évi rendes közgyűlést, *Vámosy Mihály* nyugalmazott gimnáziumi igazgató elnöklésével. Bejelentette az elnök, hogy a szegényebb mézgazdák érdekében az egyesület saját gyártása kaptárokat és méhészetit szerkeszt és eszközöket árul. Ezekből a tárgyakból igen szép kiállítás volt a közgyűlés mellék-teremben látható s ezeknek a megtekintésére még vidékről is sokan érkeztek. Megemlítette az elnök, hogy *Temesvári* augusztus 20-án nyitják meg a magyar-osztrák-német méhészeti közös vándor-gyűlést, amely iránt különösen igen nagy az érdeklődés. Igen nagy hatást keltett az elnök jelentésének ama része, melyben kiemelte, hogy a lefolyt évben az egyesület 1073 métermáza olyan mézet adott el külföldre, melyet szegényes emberek termeltek. A napirend befejezésül *Vámosy* elnök szép emlékbeszédben méltatta *Szarka Sándor*, múlt századbéli magyar méhészt érdemeit.

SPORT.

Endepest—Gráo. A csömöri-utti verseny-pályán a *Budapesti Torna Club* a gráciakki szemben győztesen került ki a küzdelemből. Fair játékkal nyolcszor hajtották a labdát az ellenfél kapujába, a nékük, hogy egyet is vissza tudott volna adni a *Grazer Akademischer Sportverein* csapata. A végeredmény 8 : 0 a B. T. C. javára.

Oxford Budapesten.

— A Budapesti Napló tudósítójától. —

Budapest, március 23.

A várvárt oxfordi egyetemi diák csapat megérkezett. A nagy előkészületek, amelyekkel várták őket, a hetek óta észlelt lázas érdeklődés hirdette, hogy nagy esemény a labdarúgás sportjában az angol footballozók a vendégszerelése. Mert az *Oxford University Association Football-Club* csapata legerősebb otthon — Angliában is. Ez nagy szó; mert ott lenni elsőnek, hol egy másodrendű csapat is sokkal jobb a *continensnek bármely első classisus csapatánál*, mindenestre nagy dicsőség.

A Margitszigetnek talán sohasem volt érdekesebb és szebb közönsége, mint tegnap, vasárnap délután. Valóságos népvándorlás indult meg a hidon keresztül egy két óra tájban a szigetre. Gyalog, vilámoson, gummikerekűn, sőt automobilon is, csak úgy özönlött a nép az angolok által is megosztott szép sporttelepre. Budapest közönsége előtt ismeretesebbek az angolok játékaik *Richmond*, *Surrey Vandrens* és főleg a *Southampton* 13 : 0 goal arányában arattott nagystíli győzelme, már tavaly meggyőzték a sport barátait és a hozzáértőket, hogy csak egy új nemzedékből alakított magyar csapat kérközhetik sikerrel e téren *Albion* flaival. Oly kiváló csapat az oxfordi, hogy csapatainkkal szemben átlag három percekint rughatnak goalt és kapni egyet sem kaphatnak.

Bár az angol győzelem biztos volt mégis ügyes ötlet volt a legjobb angol csapatot elhozni. Az elismerés érte a *Muegyetemi Football Club*ot illeti meg, mely sokat áldozott és melynek kapitánya *Lindner Ernő* sokat fáradozott, hogy megnyerje három matchre az angol kollegákat.

Elsőnek a legjobb magyar diákcsoport a *Muegyetemi Football Club* állt szemben az angolokkal. Nagy izgalom közepette indul meg a küzdelem, melyből vesztesen természetesen a magyar csapat került ki. Ezzel az eredménnyel csak azok lehetnek elégedettek, kik először láttak footballt és nem ismerik az angol labdarúgók féltényét, mert a szakértők bámulva látták a M. F. C. kitűnő védelmét és a folyton támadásra kész csatársor lelkes buzgósgát. Sajnos a half sor, mely a legnagyobb feladata van hivata, a játékban nem működött helyesen. Egyedül *Friedrich* jelelt meg e sorban feladatának, aki ügyesen lefogta *Balfour-Mellville*-t a legjobb angol szélső csatárt. Az angol csapat tagjai mind angol előkelőségek fiait talán azért bánták oly kegytűs kézzel velük a müegyetemiek, mintha bizony papirmahebből gyúrták volna őket. A müegyetem csatársora igen jó, a második

félidőben szép lerohanásokban mutatja meg erejét, különösen *Niessner* játéka keltett feltűnést, ki ha a lába alá kaphatta a labdát, szinte lerepült az ellenfél kapujához, de támadása kellő támogatás híján meddő maradt.

Az angolok megbámult összájtékban az első félidőben 8, a másodikban 9 goalt rugtak. Meglehet, hogy a másik csapatoknál kevesebb lesz a goalok száma, mert 11 ember védeni tudhat, de szívósabb ellenállásra és támadásra nem fog akadni az angol csapat nálunk.

A csapatban kitűntek: *Neumann kapuvédő*, *Lindner*, *Rainer*, *Durand*.

József Ióherceg ma fényes villásreggelire (luncheon) hívta meg az oxfordiakat és a rendező-bizottság tagjait. *József Ióherceg* már a Magyar Athlétikai Klub margitszigeti sporttelepének nagy áldozatot igényelt berendezésére a magyar sport bőkezű és nagy-lelkű pártiógójának bizonyult, míg most az oxfordiak vendégszerető meghívásával újból bizonyosságot tett arról, mennyire szívén lekvál a magyar testedzés ügyének fellendítése.

A Margitsziget felső vendéglőjében vasárnap délután 12 és fél órára kitévőt villásreggelin megjelentek: *József Ióherceg* képviselőtében *Lubits Adolf* m. kir. udvari tanácsosa, továbbá gróf *Andrássy Géza* országgyűlési képviselő, a M. A. C. és az oxfordi bizottság elnöke, *Unterauer József* a Ióherceg udvari tanácsosa, *Iosvay Lajos* műegyetemi rektor, *Gopcsa László* miniszteri titkár a közoktatásügyi miniszter képviselőtében, *C. Conway-Thornton* brit királyi íőkonzul, *Krasznay Ferenc* országgyűlési képviselő, *Gerenday György* a magyar athlétikai szövetség alelnöke, *Gierpl* és *Korb* műépítész a margitszigeti sporttelep tervezői, a ierenvárosi tornaklub, a B. E. A. K. és a football matschekben résztvevő sportegyesületek képviselői, valamint *Krepeka Béla* a M. A. C. titkára, *Berzeviczy Albert*, *Szemere Miklós* os. és kir. kamarás, országgyűlési képviselő, báró *Eötvös Lóránt*, a M. T. Á. elnöke *Rákosi Jenő* az Otthon elnöke kimentették elmaradásukat: *Vész József* országgyűlési képviselő, az Újságírók Egyesületének elnöke azért nem jelent meg, mert éppen tegnap utazott el Budapestről. A gyönyörű margitszigeti víarókkal gazdagon díszített asztalnál az ebédnek beillő gazdag Ióhercegi villásreggeli folyamán az első félidőközött *Lubits Adolf* mondotta. A vendéglátó Ióherceg nevében lelkes beszédet üdvözölt az oxfordi vendégeket. Lendülettel szavakkal fejezte ki a Ióherceg örömet a fölött, hogy a M. A. C. sporttelepe létrejött a Margitszigeten és így kedves alkama nyitott a ienséges urnak, mint a Margitsziget tulajdonosának, arra, hogy a világhírű oxfordi egyetem kiváló football csapatát vendégül láthassa. A szép beszédet követő zajos tetszés megszűnése után gróf *Andrássy Géza* emelt szót, lelkesen éltette az oxfordiakat, *Szokolay Kornél* a vendégek nevében köszönetet mondott a Ióherceg vendégszeretetéért, és éltette *Lubits Adolft*, *Wilkson G. E.* az oxfordiak nevében *József Ióhercegre* és a Ióhercegi családra, később gróf *Andrássy Gézára* mondott áldomást. *Krasznay Ferenc* országgyűlési képviselő az angol nemzetet, mint a magyar nemzet rokonszenvenének lársgyát, és mint az alkotmányos és a parlamentáris élet mintakéjét éltette. *C. Conway-Thornton* budapesti angol íőkonzul elmondotta, hogy agórdva jött Budapestre, de rövid idő alatt éppen olyan otthonosan érezte magát itt, mint Londonban. A magyar nemzet iránt rokonszenvel teljes beszédét ezekkel a magyar szavakkal végezte: „Éljen a haza!” *Krepeka Béla*, a M. A. C. titkára iróniával éltette az angol íőkonzult, amit *Thornton* sietett udvariasan megköszönni. A iekelékévet a vendégek a terrorszon iták meg és nem győzték dicsőírní ugy *József Ióherceg* igazán magyaros és nagy-urí vendégszeretét, mint a Margit-szigetnek még mostani teljes állapotában is látható szépségét. A kitűnően kiállított és íőlszolgált villásreggeli alatt cigányzene játszott.

Nyilttér.

Dr. FABINYI J.
specialista — volt kórházi szakorvos,
rendel nemü betegségek ellen
délülettől 9—3-ig, este 6—8-ig.
Budapesten, Erzsébet-körút 12. félémelet.

(Az e rovat alatt közlötteknek sem tartalmáért, sem alakjáért nem felelős a szerkesztőség.)

TÁVIRATOK.

Barcelona, március 23. Az osztrák-magyar hajóraj tiszjének tiszteleére a városi tanács a város-házán bankettet adott, amelyen jelen voltak az összes hatóságok képviselői. A termet ez alkalomból nagy-szerűen feldíszítették. A lakoma alatt felköszöntöket mondtak *Ferenc József* osztrák és király 6 felségére, valamint a régens-királynőre, továbbá Ausztria-Magyarország és Spanyolország népeinek boldogulására. A polgármester üdvözlő táviratokat küldött Budapest és Bécs városoknak.

Veleno, március 23. Gróf *Bülow* birodalmi kanzcellár elidekerzett.

Berlin, március 23. A charlottenburgi *Siemens* és *Halske*-léle gyárban délelőtt tűz ütött ki, amely a fa-és furnír-raktár egy részét, valamint a tetőzet legnagyobb részét elpusztította.

Tifliss, március 23. Hivatalos jelentés szerint o hó 20-án reggel Oni kerületben (Kutais tartomány) földrengés éretek, amely sok lakóházat megrongált. Emberéletben nem esett kár.

A rekonstruált bolgár kormány.

Szófia, március 23. Ferdinánd fejedelem tegnap ukázrt alá, amely a kabinetet következőképpen rekonstruálta: *Danev* elnökség és külügy; *Szarajov* pénzügy; *Ludskanov* belügy; *Radev* igazságügy; *Paprikov* tábornok hadügy; *Todorov* Kriszto sumiai ügyvéd közoktatásügy; *Abraev* Péter szófiai ügyvéd kereskedelem és földmívelésügy; *Konstantinov* Nikola szisztoyói kereskedő kozmunkaügy. A kabinet valamennyi tagja a Cankov-párthoz tartozik.

Angol perzsa konvenció.

London március 23. Ma közétették az angol perzsa konvenció szövegét. E szerint Perzsia kötelezi magát, hogy angol íőelügyelet alatt *Kasánból* *Jesten* át *Kermanba* a beludisztáni határig hármas táviróvonalat épít. Ezáltal új útja nyílik az utmeneti forgalomnak Indiából Európába. Perzsia bérbeadja ezt a vonalat az indo-európai táviró-társaságnak. Anglia kamat nélkül előlegezi az építési költségeket. Biztosítékul a bérösszeg ¼ része szolgál. Anglia fenntartja a vonalakat és fizeti az annak védelmére szükséges perzsa katonasrséget, A konvenció 1925-ig marad érvényben. Ha addig az építési költségek meg nem térülnek, a konvenció továbbra is érvényben marad.

KÖZGAZDASÁG.

Az Országos Kereskedelmi és Iparosrnok tegnap tartotta 9-ik rendes közgyűlését *Matlekovits* Sándor elnöklété alatt. *Matlekovits* a közgyűlést nagy-szabású beszéddel nyitotta meg, melyben a közgazdasági állapotokat festette, különösen kiemelve azt, hogy a közgazdaság térén reakcionárius irányzat kezd felszínre kerülni.

Az elnök ezután a közgyűlés tündető helyesléseitől kiserve megemlékezett arról, hogy az elmúlt év folyamán a csarnok másodelőke, *Sándor Pál* országgyűlési képviselővé választották ki, ki programjához is híven szöszlője lesz a kereskedelmi érdekeknek és mindazoknak a kívánásoknak, melyek az ország közgazdasága érdekében a csarnokban el íőgnak hangzani. Beszéde végén megemlékezett az elnök *Tisza Kálmán* elhunytáról, kibem az egész ország a szabadelvűség egyik oszlopát gyászolja. A csarnok íőállással jejezte ki fájdalmát a nagy csapás felett és tiszteletét az elhunyt nagy emléke iránt. Határozatba ment az elnök javaslatára, hogy a csarnok testületileg vesz részt az elhunyt végítzettségén és hogy a ravatára koszort helyez. Ezután dr. *Glückshtal* Samu titkár terjesztette elő a csarnok évi jelentését. Az évi jelentés szakít az e t. kintetbeli hagyományokkal és nem szorítokozik pusztán arra, hogy rekaptulálja a csarnok elmuló évi működését, hanem a jövő feladatainak felsorolásával egyttal hű képét adja a közgazdaság helyzetének. Különös gonddal van benne feloldozva a földseriorom és az íőrisi forgalom kérdése, melyek tekintetében összehordja az anyagot, mely e kérdések elbrálásává figyelembe lesz veendő. Terjedelmesen toglalkozik a jelentés a íővárosi építkezési krízis kérdésével, melyet indokolatlanok tart eladvány a hitelviszonyokban rejlő okáté mélyreható szükségnek. A jelentés megemlékezik a német vámtárisajavaslatról, a cukorpolitikáról és mindezek alapján fokozott figyelmet kér a jövő közgazdasági kérdéseinek elbrálásánál. A közgyűlés a jelentést egyhangulag és örömmel vette tudomásul s aztán egyhangú lelkesedéssel megválasztotta újból elnökévé: *Matlekovits* Sándor, második elnökévé: *Sándor Pál* országgyűlési képviselőt, és alelnökké: *Wahl* Bélát a Guttman és a Wahl-cég íőnökét és *Schwarz* Armit az Erzsébet gözmalom vezérigazgatóját és azoknak köszönetet szavazott. A zárszámadások eloldgása és a választmány megválasztása után az elnök a közgyűlést berekesztette.

Napirend.

Naplár, Hétfő, március 24. — Római katolikus: Gábor íőa. — Protestáns: Gábor. — Görög-orosz: (március 11.) Szofron. — Zsidó: Vendar. — Schusch. P. — Nap két: 6 óra 40 percek. — Nyugszik 6 óra 1 percek. — Hold:két: 6 óra 41 percek. — Nyugszik: 5 óra 29 percek reggel.

A pénzügyminiszter tovad délután 4 órakor.
Nemzeti Szalon tovasz tárlata d. e. 9 órától este 8-ig. Belépőjű 50 fillér.

Nemzeti Múzeum. Természettajzi tár. — Nyitva délelőtt 9 órától délután 1 óráig. — Többi tárai 1 korona belépőjűjál megtekintethők.

Országos Képlár zárva.
Iparmüvészeti múzeum zárva.
Tézőelőra Iparmúzeum. Nyitva délelőtt 9—1 óráig.
Mezőgazdasági múzeum zárva.

A földtani intézet múzeuma zárva.
Museumi könyvtár délelőtt 9 órától 1 óráig.
Akadémiai könyvtár nyitva délután 3 órától 7 óráig.
Egyetemi könyvtár zárva.

REGÉNY.

A MI LENGYELÜNK

TÖRTÉNELMI REGÉNY NÉGY SZAKASZBAN

IRTA: JÓKAI MÓR.

(20)

Angiolina azonban egész komolysággal ismertetve meg Natáliát a helyzetéről.

— Neked nem szabad most a házsadba visszamenned egyedül. Az egész világ kiátkozsna érte. Menyasszony véglegével magában. Soha semmi társaságba be nem fogadnának. A múlt éjjel még ott volt a Dáriószné, az gardirozott; de azok már elutaztak. Ha Komáromban akarsz lenni, rettenetesen vigyáznod kell a jó híredre, mert itt az asszonyok bősékek, nagyon bősékek.

Natalia nagy hálával csókolta meg Angiolina kezét. Az első pillanatban fel sem tudta még fogni azt a nagy szerencsét, amiben részesült. Érezte, hogy valami nehéz balhelyzetből szabadult meg ezáltal.

A két hadnagy benyitott az ezredes irodájába a protekciós ajtón keresztül s ott szépen szalutálva, zsinórra csapott kézzel megállt az ajtó mellett.

A ténylegesnek rájuk se hederített. Nagy munkában volt: napiparancsot diktált az adjutánsának, aki az íróasztal mellett rágta a tollszárat.

A vitéz ezredes kitűnő vezér volt a hadakozásban. Ellenséges ágyukat elfoglalni, hadsereket keresztültörni könnyű munka volt nála; hanem stílistának gyöngye volt.

Alá s fel sétált a szobában hátratarított kezekkel s diktált a hadsegédnek:

„Napiparancs!”
„Dátum! Rév-Komárom! 1849 Augusztus 4-ikén.”

— Leírta ön? — Olvassa fel. — No a többi már magától is tudhatja ön. A legénység mai napon elismerésül *friss szalmát kap*. Elmehet ön. Mikor aztán a hadsegéd eltávolított a benyilóba, az ezredes ur kegyeskedett észrevenni a tisztelő hadnagyokat. Most már a mellén fonta össze a karjait.

Beóthy Laci sietett bemutatni a pajtását, ahogy ez civileknél szokás, névszerint.

— No hát nincs neki magának szája, hogy megmondja, kicsoda, micsoda, mikor elem áll? — förmélt rá az ezredes.

Tihamér kezét szemöldökéhez emelve, hangzottatá.

— Lippay Tihamér, főhadnagy.
— Nix főhadnagy! rivallt rá az ezredes, mérgeesen dobantva.

— Kérem, ezredes ur: engem Mészáros Lázár nevezett ki.

— A vén kőfic!

— Hadügyminiszter volt.

— Csitt! Velem nem szabad feleselni, Klapka a hadügyminiszter. Klapka nevezte őnt ki a tegnapi napon tanusított vitéz magaviseletért századosnak. Punktum.

Igy már aztán kedves dolog a gorombáskodás; a megáfóltatás előléptetés alakjában. Tihamér sietett ezért halálját kifejezni.

— Itt van az ön neve a lajstromban: százados a 178-ik zászlóaljnál.

Ez megint hideg zuhany volt.

— Zászlóalj? — hebegé Tihamér. Hisz az gyalogság.

— Hát persze hogy gyalogság.

— De én huszártiszt vagyok.

— Nekünk nincs szükségünk huszárok szaporítására. Az is sok, aki van. Nem győzők szénával, zabbal. Mire jó várban a huszár? Furazszirozni, rekognoscizni. Aztán te Károlyi-huszár vagy volentér, téged a Miklós-huszárok agyondüllálnának, ha közéjük avanszirozol. No hát csak semmi rezonirozás! Csináltatsz magadnak honvéd-uniformist, s aztán még a csillagszámbeba, rekrutákat begyakorolni: „szénás lábado, szalmás lábado!”

— De eszedezem allassan, én még sebesült-rorvász vagyok.

— Akkor meg mégy a tábori-kórházba.

— Anyyira megint nem vagyok maródi.

Aztán nem azért jöttem én kegyelmességedhez, hanem hogy engedélyt kérjek a házasságom végrehajtására.

Most már aztán a kezeit csapta össze a kegyelmes ur.

— Micsoda? Te házasodni akarsz ebben a háborús világban?

— Hiszen ezredes ur is ebben a háborús világban házasodott.

— Krucitürkenmalifeszapperment! Én tehetem, mert ezredes vagyok, de te csak százados vagy, neked kauciót kell lenned.

— Az meglesz. Menyasszonyomnak uriháza van, amire betábláztatik a biztosíték.

— Na ide nézzetek! Tegnap cseppenik ide az égből, s ma már menyasszonyt kap házastól. Kicsoda, micsoda a menyasszonyod?

— Neve Angyalossy Natália kisasszony.

— Van valakije, aki férjhez adja?

— Igen is van. Az ezredes ur nagyméltósága neje. Ő lesz kegyes a menyasszonyomat, mint örömanya, esküvőnkig gondoskodásába fogadni.

Az ezredes ur szemet-száját nyitott erre a szóra.

— Hát így vagyunk! Azzal a válla közé húzta a fejét. — Akkor hát írjuk meg azt a házassági engedélyt.

Leült az íróasztalhoz, s elkezdte perecegtetni a tollat.

Beóthy Laci halk hangon beszélgetést kezdett a pauza alatt Tihamérral.

— Láttáté te már congrévra-kétát?

— Láttam.

— Megszéppentél tőle?

— Egy kicsit.

Az ezredes lecsapta a tollat az asztalhoz, felugrott.

— Most rögtön takarodjatok ki mind a ketten, a merrell jöttetek!

Kotródtak. Tihamér odasugott a pajtásának.

— Te Laci, most mért haragudott meg ránk az ezredes?

— Azért, mert kitalálta az epigramm végét: mi az a congrévra-kétá a szép Angiolinahoz képest, ha az megharagszik és dühbe jön?

Az ezredes utánuk kiáltott:

— Százados Lippay jöjjön vissza!

Aztán mikor Tihamér eléfte állt, odadörögött a fülébe:

— Ne sílessen ön gyalogsági uniformist csináltatni. Ha már a feleségem felfogadta az ön menyasszonyát pártoltjának, én felfogadom önt galoppinoknak.

... Mert vannak hősök, akik a congrévra-kétától sem ijednek meg; hanem — etcaetera, etcaetera...

Natalia egészen új, eddig nem is sejtett világban találta magát Angiolina házánál. Egy mivel fiatal nő vállalta el rá nézve az anya gondját. Új volt rá nézve az urnó is, az anya is szemében. Eddig fogalma sem volt róla. Az ezredesnél első pillanatban varázsköré vonta a leányt. Derült kedve, sziporkázó elméssége, elhatározott erélyessége meghódították annak egész lelkületét. Szépsége azonban valami nyugtalan érzést keltett a szívében: irigységet.

— Neked legelőször is menyasszonyi ruhát kell rendelned. Ha nincs annyi pénzsed, van hitel, én jót állok érted — monda Angiolina. Oltózsűnk. Mihelyt az urak visszajönnek; megyünk a sabóhoz.

— Van én nekem szép menyasszonyi öltözetem; de az most messze van, Vácson, a Tózsónál.

— A Tózsónál? — szolt tapsolva Angiolina. Hisen az nekünk kedves emberünk. Ő korrespondál a várparancsnoksággal galamposta útján. Rögtön idehívjuk. Hozza magával a stafurngot.

A tiszt urak e közben visszajöttek.

— Nos? Hát nem harapták le a fejüket? — kérde nevette Angiolina.

— Ellenkezőleg! — monda az auditor-hadnagy. Egy fejfel megnöve tértünk vissza. Van szerencsem bemutatni Lippay Tihamér százados urat, az ezredes ur galoppját.

— No ennek gratulálok. Akkor hát mégis ki kell mennünk, hogy új nyalka dolmányt csináltassunk neki e helyett a kopott helyett: vitézségtése sínes, ami galoppinoknak musáj.

A szobaleány bejött s új látogatót jelentett be.

— Negrotin százados ur.

No ez csakugyan szívesen látott vendég. Hiréből ismerte az ezredesné.

— Ő ti nektek jó barátotok. Sívesen látom. Negrotin *lengyel udvariassággal* üdvözli a kegyelmes asszonyt.

— Boesánat, hogy ily tolakodva rontok be; de sürgősen közlendőm van Natália kisasszony-nal. Most jövök a háztól. Megérkezett a Tózsó.

— Ah! A Tózsó! — kiáltának fel mind a négyen egyszerre.

— Ismeri a kegyelmes asszony a Tózsót? — kérde Negrotin meglepetve.

— Hogyne? Ő az én galambjaimnak a gazdsája.

A komáromi várparancsnokság rendes postagalamb-szolgálatot tartott fenn, s annak egyik pontja Vácson volt: az erdei kastélyban. Tózsó volt az egyik közvetítő, a másik maga az ezredesné. Asszonyra voltak bízva a legfontosabb titkok.

Igy lehet, hogy a kis görög a komáromi diadalnap után másnapra már ott termett Komáromban. Postagalamb útján értesült a vár felszabadításáról, s aztán éjszaka utazott ide gyorsparaszttal.

— Hol van Tózsó? — kérdezte egyszerre mind a két hölgy.

— Ott van a háznál; segít a magával hozott öltönyöket kirakni a Katkának.

— Hát elhozta a kelengyémet?

— Mindent elhozott.

— Kőzte van a menyasszonyi ruhám is?

— Gondolom. Látam valami fehér selyem csipkés ruhát.

— Az lesz az!

Erre aztán tapsolt mind a két hölgy! Akkor minden rendben van; nem kell a más levett nászkötését felvenni.

De már erre aztán csakugyan sietni kellett Natália házához, mind az egész társaságnak. Kelengyét mustrálni.

A kis görög már ott leste a Dáriósz-ház ajtajában az érkezőket. Társa is volt a várakozásban: Gál Józsi, a guerillahadnagy.

Mindenki össze-visszaölelte a kis Tózsót, a hölgyek is: hisz olyan volt, mint egy kis jäték-baba.

Aztán be a szobába, ahol szét voltak már terjengtetve székekre, pamlagokra a kelengyét képező szoknyák, viganók, zsúponok, vállak, pu-fándlik, rokolyák, smizlik, bajaderek, sliperek, wikklerok, iberokkok; ki tudná mind felszámolni az akkori divat kedveicet.

— Ez már stafurung! monda Angiolina. Fejedelmi stafurung. Mindennap más kostümben fogunk megjelenni. Ma ezzel a páma-bordürössel fogjuk lázsadásba ejteni a sinházi publikumot.

Natalia magánkívül volt örömben. Mintha itt állna már a paradicsom megnyitott ajtaja előtt. Hogy jutott volna eszébe, hogy az utolsó magyar hadsereg, mely még veredni tud, éppen most harcol élethál-tusát, hogy lábaink alatt horpad a föld, hogy a semmivélét fekete napja lövelli szét fekete küllőt egünkön: — Ő csak a maga boldogságát látta ezen a napon, mely életének legboldogabbika volt.

S az örömmek még felfokozása is következett.

Mikor a Katka sorba rakta a zongorán a nagy ládából előszedett fehérműveket, (a többi butoradar már mind meg volt terhelve), akkor a Tózsó felmárkolt egy esomó kék szalaggal átkötött harisnyát s azt a törülközők közé dobta,

— De hát még valami mást is hoztam kegyeteknek. Eladtam ezer forint árát az épület-fánkból: azt hoztam el.

Tihamér a nyelvvel csettentett: „pompás!” Negrotin ellenben haragosan felfordult.

— Jaj! Ha te a mi épületfánkat visszaváld bankóra, akkor ott vagyunk, ahol a mádi zsidó: akár meg se vettük volna.

A kis Tózsó furfangosan mosolygott.

— Csak hogy a váci görögnek is van ám egy csepp esze. Nem adtam én el a fánkat magyar bankóért.

— Hát osztrákért? Az még rosszabb.

— Sem, sem, sem. Igazi arany imperiálókért adtam el.

Azzal elővette a dohánycsokkját s leszámolt belőle a zongorán maradt tisztásra száz darab imperiált.

Száz darab imperiál! Ennyi egész Komárom városában nincsen!

— Hogy raboltad te ezt össze? kérde Negrotin.

— Igen egyszerű volt a módja. Összeácsoltattam egy nagy barakkot s azt fölajánlottam az orosz tábori intendatúrának; tudtam, hogy szükségük van rá, tábori lazaretumnak. Alku nélkül megvették kétezer forintért. Az utalványt azután odamentem a tábori főfizetőmesterhez. A derék férfi felnyitotta előttem a nagy vasládát s bele hagyott nézmem. Ott heverték nagy tömegben egy szakaszban az osztrák bankjegyek, más szakaszban az orosz bankók, középett az arany és ezüstpénz két fiókban. „Válassz, fiam, monda a méltóságos főfizetőmester, melyikből kell az utalványodra a kétezer forint, az orosz bankjegyekből, vagy az osztrákokból. Ha azonban aranyban kívánád kifizettni a követelésedet, akkor kaphatsz száz darab imperiált a nyugtáványodért.”

Ez névszerinti értékben számítva ezer forint. No már aztán én nem érdemeltem, hogy Deucalion legyen az ősapám, ha nem az aranyakon kaptam volna. Így aztán a főfizetőmester is meg van elégedve, én is meg vagyok elégedve s reményelem, hogy ti is meg vagytok elégedve.

Teljes siker koszoruzta az előadást.

Tózsó meghajtotta magát Natália előtt, odamutatva a leszámolt aranyakra; Ez a kegyed tulajdona.

Natalia megdicsőült arecal lépett a zongorához s csak egy találmára kétfelé osztva az aranyakat, az egyik részt Tihamér felé hártá: „Ezt én te neked adom.”

Ami Tihamér nem utasított vissza; de a nagylelkűség sugallatából azt mondá:

— Én pedig ebből tíz aranyat az eskető pópának fogok adni stóla fejében. Azt külön zsebbe félretette. Ami általános helyesléssel találkozt.

M. KIR. OPERAHAZ. Hétfő, 1902. március hó 24-én. Zárva.

NEMZETI SZÍNHÁZ. Hétfő, 1902. március hó 24-én. Trollusz és Kresszida.

Színmű 5 felvonásban. Irtá Shakespeare. Fordította: Fábian István. Színpad alkalmata: Beöthy László. Személyek: Priamus, Hector, Troilus, Páris, Cassandra, Andromaha, Aeneas, Calhas, Kresszida, Pandarus, Agamemnon.

MAGYAR SZÍNHÁZ. Hétfő, 1902. március hó 24-én. Lotti ezredesei.

Énekes bohózat 2 felvonásban. Irtá Rudyard Stone. Fordította Faragó Ödön. A dalok verszövegét írta Mérei Adolf. Személyek: Ton Dawentry, Harriet, Jean Dickson, Kitty, Ramajanah, Lotti.

VIGSZÍNHÁZ. Hétfő, 1902. március hó 24-én. A feleség.

Színmű 4 felvonásban. Irtá Bartha Miklós. Személyek: Firtos Imre, Firtosné, Emma, Kibéd Iván, Traugott báró, Ervin.

NÉPSZÍNHÁZ. Hétfő, 1902. március hó 24-én. Az új földesur.

Eredeti operett 3 felvonásban. Irtá Incze Henrik. Zenéjét szerzte Hüvös Iván. Személyek: Gieshübler, Szidónia, Jolan, Géza, Doroghi, Manchester.

URANIA SZÍNHÁZ. Hétfő, 1902. március hó 24-én. A szultán birodalma.

Irtá és fololvassa: ifj. Hegedűs Sándor. Kezdeté 7 óraker. VARSZÍNHÁZ. Hétfő, 1902. március hó 24-én. A troubadour.

Opera 4 felvonásban. Zenéjét szerzte Verdi. Személyek: Luna gróf, Leonora, Azucena, Manrico, Eernando.

„Forgó motollapálcák-kal bíró motolla” című 1898. július 25-ről kelt magyar szabadalmára

vevők vagy engedményesek kerestetnek. Szives ajánlatok „W. M. 1813” alatt Mosse Rudolfhoz Bécs I., Seilerstätte 2. intézendők.

FŐVÁROSI ORFEUM. Nagymező-utca 17. Minden este. Luna asszony. nagy vig operette, Lucio PAI-ól. Milla Barry mint vendég, Mariot Zeiga, Christoff Károly, Strasser Artur, Baumanna Károly, Bauer Róza, Kirchner Gizi, Paulot Ilka, Brammer Gyula.

Késpénzkölesön Földbirtokokra. a becserélt háromnegyed részéig 4% ellenében 15-60 évi törlesztésre. Ingatlan- és Jelzálog-Forgalmi-Intézet, Budapest, VI., Váci-körút 39. szám.

Ismét kapható salgótarjáni Weissenbacher-féle cognac! Ezen kiválóhírű és valódi tiszta borpárlat egész és nagy készletét a Weissenbacher-féle csődömgélt megvásárolták Hankus Imre salgótarjáni és Cserevnyák György b-gyarmati gyógyszerészek s annak árusítását megkezdték ugy eredeti üvegekben, mint literenkint legnagyobb mennyiségig.

Jóth Kálmán Összes Kötményei. A nagy költő díszes új kiadása. Életrajzi bevezetéssel ellátta: Endrődi Sándor. Két remek díszkötésű kötet, nagy 8" alak, a költő dombornyomású arcképpével. Rendkívül alkalmas ajándékmű. Ára 16 korona. Megrendelhető LAMPEL RÓBERT-féle (Wodianer P. és Fiai) csász. és kir. udvari könyvkereskedésben Budapest, VI., Andrásy-gát 21.

Carl Schenk Bradley Avonban és Carl Burrocos Jacos East-Orangeban 14890. számú. „Eljárás barytereknek oldható baryumsókká való átváltoztatására” című 1898. decemb. 20-ról kelt magyar szabadalmára vevők vagy engedményesek kerestetnek.

Statistikai Cimiroda. BUDAPEST. VII., Erzsébet-körút 29. Kiszámlált bármely állam címelt keztársal foglalkozás és megyek szerint jutányos árban, portó megterítéssel.

Sérvben szenvedők! Ingyen és bérmentve küldök minden érdeklődőnek a szervek keztözése, kezelése és gyógyítására vonatkozó népszerű tudományos ismereteket. Bővebb KELETI J. ortopédiai műintézet és cs. és kir. szab. sörköltő gyárban Budapest, IV., Koronaherceg-utca 17.

Az Olympos. Görög-római mythologia. Függetlenül a germán népek istentana. Serdültök fiúk és lányok számára. Petiscus nyomán szerkesztette Dr. GERÉB JÓZSEF. Második átdolgozott kiadás 60 képpel. Ára füzve 5 K., díszes vászonköt. 7 K. Kapható a kiadóirtársulatnál Budapestben, VII. ker., Kerepesi-út 54. és minden könyvkereskedésben.

Kiselejteztünk 1902. március 25-ig teljesen leszámlított áron és alkalmi ajándék a legfinomabb és művészi Ortner Rezső és Tsa porcellán fest. gyár rakúrára: Teréz-körút 32. Vigyázat: Sark-üzet! Legfinomabb minőségű porcellán, remekül szép festésű dúsaranyal, legérsebb tüzegétes, 6 személyes teljes készlet.

Látványosság 80 mintaszoba felállítva látható szalon-, háló-, ebédlő-, leány- és úri-szoba. BUTOR. seccségi, barokk, angol, empir és ó-német stílusban, nálunk kitűnő minőségben megcélp nagy választékban legelősebben kapható. Vidéki rendelémények vázsonban csomagolva biztosítva szállítatnak. Szabó Ferenc és Társa Budapest, Kerepesi-út 12. sz. R. Sip-utca sarkán. Árjegyek 1 kor. kiküldése ellenében kapható.

Nevelőknek zene- és nyelvök tudásával, óvónők honok elhelyeztetnek özv. Nitschne Gerson Anna által Budapest, Erzsébet-körút 21.

RÖPTÉBEN A VILÁG KÖRÜL. Díszes kidíltú, értékes ajándékmű. Egyesíti a szépet a hasznossal. Kétszázötvenhat remek képbemutalja a világ szépségeit. A képek magyarázó szövegét írta: TIMAR SZANISZLÓ. Ára díszalumbukötésben 20 korona. Megrendelhető a LAMPEL R.-féle (Wodianer P. és Fiai) cs. és kir. udv. könyvkereskedésben Budapest, Andrásy-út 21.

A kinek az e hó 26-án kezdődő és április 22-éig tartó főhúzáshoz nincs még osztálysorsjegye az vásároljon egyet Nyulászi Bélánál Kassán, Fő-utca 12. Ott nyerték a legutóbbi húzás 100.000 kor. főnyereményét a 1/4-ben eladott 43185. számú sorsjegyre. Árak: 1/8 = 20 kor., 1/4 = 40 kor., 1/2 = 80 kor., 3/4 = 160 korona. Főnyeremény szerzésés esélben 1.000.000 korona. Megrendelés legelősebb utványon.

KIVÁLÓ ERŐSÍTŐSZER. Farbennfabrikán vorm. Friedr. Bayer & Co. Elberfeld. SOMATOSE. hűbél készült és ennek tápanyagát tartalmazó izület, könnyen oldódó albuminose köztimény a legkiválóbb erősítő szer. Szegye és a táplálkozásban elmaradottaknak, ideg-, mell- és gyomorbetegeknek, beteggyasoknak, angol kórban szenvedő gyermekeknek, idősöknek, nemkülönben vas-Somatose alakjában a sápkórosoknak lesz ajánlva az orvosok által. Vas Somatose nem egyéb 2% vas és 6% szelénium vasat, a milyen alakban a vas az emberi testben van jelen, tartalmazó Somatose. Somatose rendkívül gyorsan az étvágyat. Rákülden vas az összes gyógyszer-tárakban és gyógyszerkereskedésben.

Színházak heti műsora. Table with 5 columns: M. Kir. Operaház, Nemzeti színház, Vigzínház, Népszínház, Magyar színház. Rows for Kedd, Szerda, Csütörtök, Péntek, Szombat, d. n. Vasárnap este.